

TRO I TIDEN

Lytterunde
blandt mennesker inspireret af østlig
religiøsitet og spiritualitet

Udarbejdet af
Lars Mollerup-Degn, Mogens S. Mogensen og Leif Vestergaard
februar 2008

www.religionsmoede.dk

Stiftssamarbejdet "Folkekirke og Religionsmøde"

Det Teologiske Fakultet

Tåsingegade 3

8000 Århus C

tlf. 89 42 23 14

mail@religionsmoede

www.religionsmoede.dk

AREOPAGOS

Peter Bangs vej 1

2000 Frederiksberg

tlf. 38 38 49 10

areopagos@areopagos.org

www.areopagos.org

Denne rapport må kun gengives med tydelig kildeangivelse.

Flere eksemplarer kan rekvireres fra

Folkekirke og Religionsmødes sekretariat.

Layout: Anne Kathrine Houe Vestergaard

2008

Indholdsfortegnelse

Indledning	side 5
Lytteprocessen	side 5
Tænketank	side 6
Introduktionsbrev	side 6
Samtalepartnere	side 7
1. Tros- og livshistorier	side 9
Jeg'et og sandheden	side 9
Politisk og humanistisk idealisme	side 9
Kirken forstod mig ikke	side 10
2. Spiritualitet	side 11
Spiritualitet viser sig i praksis	side 11
Spiritualitet som forretning	side 12
Flere kilder	side 12
Sammen og hver for sig	side 13
Samfundsengagement og etik	side 13
Kristendommen som en inspirationskilde	side 14
3. Troen kommer af det, der erfares	side 14
Den åndelige vejleder	side 14
Gammelt nyt	side 15
Tradition og selektion	side 16
4. Guds billede og menneskesyn	side 17
Indsigt	side 18
Energi	side 18
Relation	side 18
Jesus Kristus	side 19
Menneskesyn	side 20
Det onde og synden	side 21
5. Identitet og selvudvikling	side 21
Målet	side 22
6. Karma og reinkarnation	side 23
At tage reinkarnation alvorligt	side 23
Loven om aktion og reaktion	side 24
En forklaring på det uforståeligt onde	side 24
Reinkarnation og psykologi	side 25
Fokus på dette liv	side 25
Klassisk reinkarnation	side 26
Moderne vestlig reinkarnation	side 26
Tidligere liv	side 27
Reinkarnation og kirke	side 27

Reinkarnation og opstandelse	side 28
7. Relationen til kirke og kristendom	side 28
Dogmer, magt og censur	side 29
Stat og kirke	side 30
Institutionaliseret religion	side 30
Spirituel praksis i Folkekirken	side 30
Samarbejde med kirken	side 31
8. Sprog og spiritualitet	side 32
Østen og nyspiritualiteten fornægter sig ikke	side 32
Fælder i religionsdialogens sprog	side 32
Tre hovedanliggender	side 33
Fire spiritualitetstyper	side 34
9. Sammenfattende refleksioner	side 34
Lytterbundens udgangspunkt	side 34
Lytterbundens formål	side 35
Møder, samtaler og refleksioner omkring tro, religiøsitet og spiritualitet	
i dagens Danmark	side 35
Hvem er jeg?	side 36
Hvordan skal jeg leve?	side 36
Teologiske, pastorale og praktiske udfordringer i Folkekirkens møde	
med østligt inspireret religion	side 36
Multireligiøs identitet - at øse fra mange kilder	side 36
Gamle begreber får nyt indhold	side 37
Karma og reinkarnation vs. skabelse, tilgivelse og opstandelse	side 38
Den implicite teologi i østlig spiritualitet	side 38
Sekularisering og genfortryllelse	side 38
Lidelsens problem	side 39
Død og evighed	side 39
Hvordan kan kirken formidle kristen tro og spiritualitet	
i mødet med mennesker inspireret af buddhisme og østlig religiøsitet	side 40
Videnskabelighed	side 40
Åndelig praksis som udgangspunkt for religionsmødet	side 40
Et andet billede af Jesus	side 40
Åndelig/spirituel udvikling	side 40
Tilknytning og tilhørsforhold	side 41
Den rette balance	side 42
Samtalen fortsætter	side 42

Indledning

Folkekirken står i disse år overfor en række nye udfordringer som følge af, at danskernes forhold til religion er blevet meget forskelligartet. Kristendommen er ikke længere den eneste synlige religion i det offentlige rum, og den bruges og udlægges på mange forskellige måder. Det er heller ikke ualmindeligt, at man er medlem af Folkekirken og samtidig har et livssyn og en religiøs praksis, der indeholder elementer fra buddhisme, hinduisme, taoisme, teosofi og forskellige former for mystik og meditation baseret på østlige religioner og livstydninger. En undersøgelse blandt præster viser da også, at netop dette fænomen opleves som en større udfordring for Folkekirken i disse år end mødet med muslimer. 31 % af præster i Folkekirken oplever blandingsreligiøsitet som den største udfordring mens 7 % siger Islam ("Karma, koran og kirke – religiøs mangfoldighed som folkekirkelig udfordring". Red. Berit Schelde Christensen, Viggo Mortensen og Lars Viftrup).

For at komme i dybden med den udfordring, som dette religionsmøde stiller Folkekirken overfor, har stiftssamarbejdet Folkekirke og Religionsmøde i samarbejde med Areopagos gennemført en lytterunde blandt forskellige grupper og personer inspireret af østlig religiøsitet.

Målet med lytterunden var:

- At gå ind i møder, samtaler og refleksioner omkring tro, religiøsitet og spiritualitet i dagens Danmark.
- At klargøre de teologiske, pastorale og praktiske udfordringer i Folkekirkens møde med østligt inspireret religion.
- At inspirere til kirkelig selvbesindelse på, hvordan kirken formidler kristen tro og spiritualitet i mødet med mennesker inspireret af buddhisme og østlig religiøsitet.

Denne rapport formidler indsigter og resultater fra de gennemførte samtaler, som både har været fora for formidling af religiøse traditioner og trossamtaler ud fra samtalepartners egne liv og religiøse erfaringer.

Der er ikke tale om en dokumentation af udbredelsen af den østlige religiøsities påvirkning. En sådan findes allerede, bl.a. i Det Danske Pluralismeprojekts bøger om religioner i Danmark. De udvalgte grupper og enkeltpersoner skal ses som et repræsentativt udsnit af de mange troende med holdninger, som spænder fra klassisk buddhisme, over en østlig religiøsitet i vestlig udformning, til ikke-religiøsitet med praksis af f. eks. coaching under indflydelse af østlige spirituelle traditioner.

Lytterbundens deltagere vil gerne takke de grupper og enkeltpersoner, der har deltaget i lytterunden, for den interesse og imødekommenhed, vi har mødt. Vi takker også dem, som har bidraget med engagement og indspil til processen. Tak til Areopagos for den økonomiske støtte, der har gjort det muligt at gennemføre projektet.

Lytteprocessen

Folkekirke og Religionsmøde og Areopagos udpegede i foråret 2007 fem personer til at planlægge og gennemføre lytterunden.

Lytterbundens team bestod af følgende personer:

Lars Møllerup-Degn, MA i religionsmøde, dialog- og landssekretær i Areopagos.

Mogens S. Mogensen, ph.d. i interkulturelle studier, ekstern lektor på Københavns Universitet og konsulent for Folkekirke og Religionsmøde og Areopagos.

Leif Vestergaard, cand. theol., pastor emeritus og formand for Folkekirke og Religionsmøde.

Udover disse tre deltog cand. mag., procesvejleder ved Århus Universitet og projektkoordinator for folkekirkelig spiritualitetskonference Annegrethe Jørgensen samt cand. theol. og MA i Interreligious Relations, generalsekretær Berit Schelde Christensen fra Folkekirke og Religionsmøde i planlægningsprocessen, i enkelte interviews og sidstnævnte desuden som projektleder på den samlede proces.

Tænketank

I marts 2007 blev der indkaldt til møde i en ”tænketank”, oprettet til formålet. Femten personer med forskellige erfaringer fra religionsmøder i en folkekirkelige sammenhæng deltog i dette første idé- og udvekslingsmøde om lytterbundens indhold og form. På dette møde fremkom en række forslag til emneområder for samtalerne og forslag til, hvilke grupper og enkeltpersoner, der burde besøges.

Selve processen med at få aftaler i stand med samtalepartnerne var mere ressourcekrævende end forventet. Den første kontakt var ofte præget af stor imødekommenhed, men når det kom til den konkrete mødeaftale, var der en del, som sprang fra, i flere tilfælde med den begrundelse, at man ikke mente at kunne repræsentere andet end sig selv. Det er symptomatisk for et miljø, som består af et netværk af enkeltindivider, der ikke eksklusivt følger den ene eller anden tradition.

De personer, som vi fik interview-aftaler med, er således ikke menige brugere, men formidlere inden for deres respektive traditioner. Som et eksempel på en undersøgelse af menige brugere inspireret af østlig religiøsitet, kan henvises til Merete Ørskovs afhandling fra 2003: ”Fænomenet Religiøs Autonomi – en undersøgelse hos deltagere i den Bob Mooreske selvudviklingstradition”.

Introduktionsbrev

Forud for de enkelte besøg blev der fremsendt et brev, hvor baggrunden for lytterunden blev præsenteret på denne måde:

Folkekirken som institution har i generationer haft en monopol-lignende status som rammesætter og fortolker af den religiøse og spirituelle praksis i Danmark. I gennem det tyvende århundrede har vi set en udvikling mod stadig større pluralisme, bredde i den religiøse praksis og fokus på individets personlige spirituelle tolkning og udvikling. En overgang så det ud til, at rationalisering og religiøs sekularisering satte hele den åndelige virkelighedstolkning til side og parkerede religionen som en udelukkende privatsag, som ikke vedkom den enkeltes samfundsengagement i øvrigt.

De seneste årtier er denne rene materialisme dog igen blevet udfordret af en ny interesse for åndelighed og spiritualitet, der henter sin inspiration fra mange forskellige traditioner. For mange er Folkekirken ikke umiddelbart det sted, de først søger hen, når interessen for religion og spiritualitet

melder sig, måske fordi den forbindes med sin gamle monopol-status eller måske fordi den i mange år har gennemgået en afmystificering for at tilpasse sig rationalismen? Folkekirken har behov for at forstå sig selv og sin samtid bedre og for at finde en god model for at være kirke på en troværdig og frugtbar måde ind i vores tid og sammenhæng.

Vores erfaringsbaggrund for at tage initiativ til denne lytterunde

Vi, som ønsker at besøge dig, er kristne med baggrund i Folkekirken. Vores baggrund er dels det officielle folkekirkelige stiftssamarbejde Folkekirke og Religionsmøde og dels den private dansk-norske organisation Areopagos, der på kristent grundlag arbejder med religionsstudier, dialog og religionsmøde.

Sidste år gennemførte Folkekirke og Religionsmøde en lytterunde blandt forskellige muslimske grupperinger i Danmark (i kølvandet på krisen omkring Muhammed-tegningerne) for at lytte sig ind til, hvordan vi kan leve sammen og finde måder at berige hinanden på, frem for at trække fronterne skarpt og konfliktfyldt op. Areopagos har sin baggrund og erfaring i den kinesiske verden og mødet med Østens religiøse traditioner.

I brevet blev en række forslag til temaer for samtalen præsenteret:

Kilder til religiøs/spirituel inspiration og erfaring

Hvilken tradition står du selv i?

Kan du beskrive dine erfaringer med religiøst fællesskab? Er det vigtigt/ikke vigtigt?

Hvad er din konkrete spirituelle praksis? Hvordan kommer den til udtryk i din dagligdag og dine prioriteter?

Hvad ser du som din vigtigste åndelige autoritet? En guru, en mester, et helligskrift, den personlige erfaring eller noget andet?

Religion og spiritualitet i det sekulære og multireligiøse samfund

Hvordan oplever du at være religiøs/spirituel i en sekulær verden?

Har religion en rolle i samfundet?

Hvordan oplever du balancen mellem individualitet og fællesskab?

Hvad tænker du om relationen mellem religion og markedsøkonomi? Står religion i fare for at blive en salgsvare?

Religiøse værdier? Hvordan kan/bør de indvirke på samfundet?

Relation til kirken/kristendommen

Hvad kan kirken tilbyde dig? Hvordan ser du/forstår du kristendom?

Hvad sætter du pris på i Folkekirken/kristendommen?

Hvad kan kirken lære af din erfaring? Har du noget, du gerne vil tilbyde ind i en kirkelig sammenhæng?

Er du medlem af Folkekirken – hvorfor/hvorfor ikke?

Hvordan forstår du Jesus Kristus?

Samtalepartnere

Lytterunden blev gennemført i perioden 27. september - 5. december 2007 med tolv samtaler af to til fire timers varighed med grupper eller enkeltpersoner. Under samtalen førte vi et referat,

som efterfølgende blev sendt til kommentar og godkendelse hos samtalepartnerne. Den foreliggende rapport er udarbejdet på grundlag af disse referater og disponeret omkring en række temaer, som viste sig centrale i løbet af processen.

Samtaler blev gennemført med følgende 12 grupper og enkeltpersoner:

Center for Levende Visdom, Søren Hauge, Århus.

Natha Yogacenter, Emanuel Langhoff, København.

Kristensamfundet, Dan Lerche-Petersen, København.

Feng Shui, Lone Dittmer, Århus.

Holisticum, Jacob Nørkov Friis og Lone Klerke, København.

Zen-buddhisme, Denko John Mortensen, Bornholm.

Den Gyldne Cirkel, Asger Lorentsen, Nordsjælland.

Vækstcenteret, Eskild Due og Neel Fasting, Nørre Snede.

Hara Krishna, Leif Asmark Jensen og Dorte Skou Jensen, Mørkøv.

Nordisk Tai Chi Chuan, Arnkjell Joleik, København.

Wat Thai Denmark Brahmavihara Buddhist Monastery, Ronnie Andersen, Stenløse.

Østlig inspiration i coaching og ledelse, Professor Steen Hildebrandt, Handelshøjskolen i Århus, fagredaktør Dagbladet Børsen.

1. Tros- og livshistorier

Vore samtalepartnere var særdeles imødekommende og det har været et stort privilegium at blive mødt med en sådan gæstfrihed og åbenhed. Vi har mødt stor interesse for projektet og ikke mindst en åbenhed for at dele erfaringer og tanker med os. Vi håber, at vi vil vise os denne tillid værdige i gengivelsen af vore indtryk fra samtalerne i nærværende rapport.

Et gennemgående træk hos vore samtalepartnere er, at det er konkrete personlige oplevelser eller erfaringer, der har initieret den åndelige/spirituelle vandring og været bestemmende for dens retning. Efter den første erfaring følger tolkning og uddybning af forståelsen gennem den tradition eller det fællesskab, som bedst giver forklaring på oplevelsen. I det følgende præsenterer vi i anonymiseret form sådanne repræsentative tros- og livshistorier.

Jeg'et og sandheden

A voksede ikke op i et specielt religiøst miljø, men blev tidligt i livet interesseret i de store livsspørgsmål og filosofiske teorier. Han havde en egen evne til hurtigt at fange essensen i diverse tankesystemer og indføje dem i sit eget tankeunivers og verdensbillede.

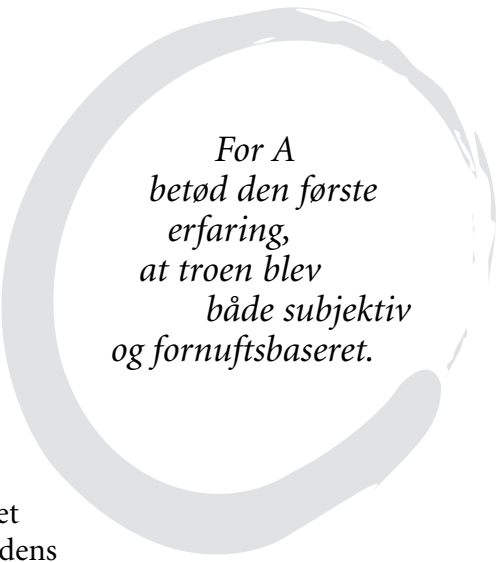
Som 16-årig havde han en oplevelse, der satte alt i relief og gav ham retning i den senere åndelige søgen. I en form for henrykkelse eller drømmetilstand oplevede han at være til stede ved den sidste nadver, som vi ser den udspille sig på Leonardo da Vinci's billede af samme navn. Alle disciplene var der, og Jesus delte brødet og kalken ud. Pludselig ser Jesus direkte på A og siger til ham: "A, jeg sagde ikke "Jeg er vejen, sandheden og livet". Jeg sagde "Jeg'et er vejen, sandheden og livet".

A var overbevist om, at det, han havde oplevet, var en ægte erfaring af Jesu direkte tale til ham, og den blev derfor grundlæggende for hans forståelse af de religiøse og filosofiske systemer. Det centrale er for ham at se ikke den transcendent guddom, men at finde den dybeste sandhed om, hvem den enkelte er som menneske. Gud kan kaldes ved mange navne, og vi kan gøre os de forestillinger, vi vil, og som giver mening for os hver især. Selv foretrækker A at kalde det guddommelige for "Noget", og formålet med den spirituelle vandring er i hans øjne at finde den betydning og relevans, som dette "noget" har for jeg'et.

For A betød den første erfaring, at troen blev både subjektiv og fornuftsbaseret. Hvis en bestemt tænkning ikke giver fornuft og mening i hans verdensbillede, må den afvises. Der findes ingen autoritet eller udefra kommende sandhed, som ubetinget skal adlydes. A ser det som sin opgave at hjælpe andre – især alternative behandlere – med at finde frem til deres egen tilværelsesforståelse og standpunkt. De skal ikke overtage hans. Én af A's grundsætninger i arbejdet som underviser og rådgiver er således: "Sandheden er det eneste problem, der ikke kan løses".

Politisk og humanistisk idealisme

I 60-ernes og 70-ernes hippiekulturer opstod en bevægelse af unge med særlig interesse for det

*For A
betød den første
erfaring,
at troen blev
både subjektiv
og fornuftsbaseret.*

spirituelle og mystiske. Især Østens visdom og mystik tiltrak mange, og idoler som f.eks. The Beatles hentede inspiration fra indiske guruer. Ungdomsoprøret var optaget af andre værdier end de hidtil dominerende, som de unge kritiserede for at være autoritære og legitime økonomisk vinding og hierarkisk tænkning. I stedet blev mennesket og ligeværdighed sat i centrum. De unge drømte om en ny verdensorden, som ville løfte menneskeheden op til et nyt stadium af ansvarlighed, bevidsthed og mellemfolkelig forståelse. Man ville fred i verden – og den begyndte med, at den enkelte fik fred i sit eget indre.

Med Østens meditationsteknikker fik man værktøjer til at dyrke og udvikle de indre indsigter og til at finde frem til balance og harmoni i verden. For nogle blev bevidsthedsudvidende stoffer en genvej til at opnå nogle af de samme erfaringer, som andre møjsommeligt havde vundet gennem århundreders meditatív praksis indenfor daoisme, hinduisme og buddhisme.

Nogle af de mere idealistiske unge flyttede sammen i kollektiver, som i flere tilfælde udviklede sig til at blive bofællesskaber omkring en fælles religiøs praksis eller til egentlige klosterfællesskaber. Under lytterunden har vi mødt flere personer, der har fortalt, hvordan de i det religiøse kollektiv fandt en vej til at realisere de idealer, de længtes efter i hippie-tiden.

B fortæller, at han først kom til fællesskabet, fordi hans kone kom der. Efterhånden blev han selv engageret og blev en del af den kollektive ledelse, fordi han her fandt en moderne og rationel tilgang til de idéer om humanisme og bæredygtighed, som han gerne ville arbejde med.

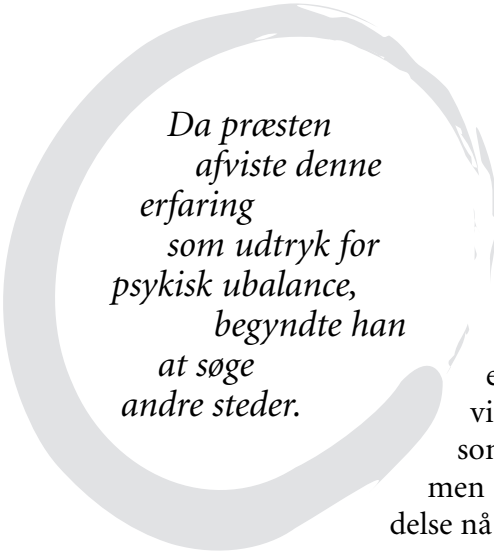
C tog, som så mange unge på den tid, til USA, hvor han rejste omkring på stop og for meget få midler. Under denne rejse oplevede han at blive beskyttet og båret af en højere magt, og det overbeviste ham – der før havde været ateist – om, at der findes en Gud, og at vi er skabt med et andet formål end materiel succes. Han var i forvejen vegetar, fordi han ved læsning havde indset, at mennesket ikke er skabt til at spise kød, og at vegetarisk levevis er mest bæredygtig. Efter at have erfaret Guds eksistens fandt han ind i et fællesskab med mennesker, som på en radikal måde i det daglige tog konsekvensen af disse politiske og religiøse holdninger. Dette klosterfællesskab levede han i gennem en årrække, men for få år siden er han, ligesom i øvrigt de fleste andre fra fællesskabet, sammen med sin kone flyttet til eget lille husmandssted. De oplever det som led i en proces mod større tilpasning til et moderne samfund, men lever stadig meget idealistisk med bl.a. en omfattende, daglige bøn-rutine og cølibat.

Fælles for disse personers tros- og livshistorier er, at drømmen om en ny verdensorden og en idealistisk levevis førte dem ind i et religiøst/spirituelt univers, som støtter dem i realiseringen af deres idealer. Samtidig er de på vej mod tilpasning af tænkning og levevis til et moderne vesterlandsk samfund som det danske.

Kirken forstod mig ikke

Jeg gik til den lokale sognepræst og fortalte ham om min oplevelse. Han troede, jeg var blevet gal, og henviste mig nærmest til en psykiater, så det kunne jeg ikke bruge til noget.

Sådan fortæller D, når han skal forklare, hvorfor hans religiøse søgen går uden om Folkekirken. Det var en oplevelse af ikke at blive hørt, ikke blive forstået – ja, måske ikke engang blive taget alvorligt. Det forstår man godt. Hvilken udfordring præsten stod med, til at skelne mellem en

*Da præsten
afviste denne
erfaring
som udtryk for
psykisk ubalance,
begyndte han
at søge
andre steder.*

ægte religiøs erfaring og en psykisk ubalance, får man et indtryk af, når man hører D's historie:

Som ung var D overbevist om, at der ikke fandtes nogen gud. Hans tilgang til tilværelsen var naturvidenskabelig og materialistisk i filosofisk forstand, og han søgte derfor ind på et naturvidenskabeligt studium på universitetet. Som overbevist ateist ledte han efter en forståelse af, hvem og hvad han var som menneske. Han kendte på det tidspunkt ikke til meditation, men satte sig alligevel ned for at "mærke efter" og gennem erkendelse nå til forståelse af sig selv.

Ni måneder efter nåede han til erkendelse af sin inderste sjæl. Lettelsen holdt sig et par dage, men så gik det op for ham, at sandheden ikke lå her, fordi eksistensen rækker udover, hvem han selv er som individ. Så "brændte hjernen sammen", som han udtrykker det. Siddende på sengen i sit kollegieværelse gik han ind i en "mental koma", hvor han oplevede al diversitet forsvinde, idet alt – inkl. ham selv – indgik i en højere erfaring af altets eet-hed. Da han kom til sig selv igen, var mange af hans tidligere spørgsmål blevet besvaret eller irrelevante, og han havde en fornemmelse af at vide alting. Mens han var i denne mentale koma, var han i en tilstand uden bevidsthed om tid og rum, men han forstod bagefter, at han havde siddet sådan – uden at spise, drikke, sove eller gå på toilettet – i ti dage.

Da præsten afviste denne erfaring som udtryk for psykisk ubalance, begyndte han at søge andre steder og fandt i nogle østlige religiøse skrifter beskrivelser af tilsvarende erfaringer. Herefter konkluderede han, at det var denne tradition, han burde søge videre i, og siden har han brugt sit liv på at trænge ind i denne religions mysterier og give dens indsigter videre til andre. Han synes på ingen måde at være irrationel eller i psykisk ubalance, da vi møder ham nu knap 40 år efter den afgørende erfaring.

2. Spiritualitet

Spiritualitet viser sig i praksis

For mange er det erfaringen af en praksis, der virker, som åbner til en bestemt livstolkning. Man deltager måske i en workshop eller et kursus i meditation og oplever, at det er et brugbart redskab til fordybelse. Virkningen fører til en anerkendelse af den iboende sandhedsværdi og interessen er vakt for at søge dybere ind i de forklarings- og tolkningsmodeller, som ligger bag. Praksis bliver dog ved med at være det vigtigste for de fleste.

Mange af vore samtalepartnere har således en tidskrævende spirituel praksis. Variationen er dog meget stor. En enkelt af informanterne beretter således, at han mediterer 15-30 minutter om dagen, mens andres spirituelle øvelser varer adskillige timer dagligt.

Mens vi i kirken i højere grad er optaget af, *hvad vi lærer og hvad vi tror*, er de fleste af vore samtalepartnere optaget af, *hvad de gør og hvad de erfarer*. Spiritualiteten skal praktiseres, og når den bliver det, bliver den også stadigt mere omfattende og betydningsfuld for tro og livssyn.

Spiritualitet som forretning

Et par af vore informanter fortæller om en vis kommercialisering af spiritualiteten. Introduktion til teknikkerne er blevet et salgsobjekt, og brugerne kan have en fuldstændig ikke-religiøs tænkning omkring deres anvendelse af dem. Der synes at være en vis skepsis blandt vore samtalepartnere over for denne kommercialisering, dels fordi formidlerne ofte ved for lidt om baggrunden for teknikken, dels fordi det anses som uærligt, når man f.eks. knytter begrebet zen til coaching, som dybest set ikke har noget med zen at gøre. Man låner blot autoritet og et stænk af noget eksotisk uden reelt at levere det, der står på ”etiketten”.

Mens flere af informanterne således er kritiske overfor en sekulariseret brug af begreber og teknikker med spirituel baggrund, er der også nogle, som eksplicit argumenterer for den:

Vi bruger karma i forståelsen af, at alle handlinger og tanker får en konsekvens – og så knytter vi til ved den nyere hjerneforskning. Vi er bevidste om, at det er at rive begrebet ud af sin sammenhæng, og at der kan følge et helt andet menneskesyn og verdenssyn med. Samtidig vil der også uvilkaarligt ske en forfladigelse af begrebet. Vi har valgt alligevel at gøre det med åbne øjne i en tro på, at denne måde at bruge begrebet på kan få folk til at tænke mere bevidst omkring deres medansvarlighed for samfundet omkring sig.

Jeg tror, det er fuldt muligt at tage visse værktøjer, såsom meditation osv., ud af sammenhængen og benytte dem til nye funktioner. Men man skal samtidig være klar over, at den form for brug af værktøjerne aldrig bliver det samme, som når de benyttes i deres oprindelige kontekst. Man får ikke det samme ud af en zen-meditation på et weekend-kursus som en person, der benytter teknikkerne i timevis dagligt over mange år. Moderne mennesker skal lære at forstå og gennemskue den slags. Der er nok brug for bedre varedeklaration i en del tilfælde.

Flere kilder

Lytterbundens informanter benytter en række østligt inspirerede spiritualitetspraksisser: forskellige meditationsformer, yoga, kanalisering, Tai Chi, Feng Shui, askese, bøn, faste, sang/chanting og personlig åndelig vejledning.

Et gennemgående træk er, at samme person eksperimenterer med forskellige spiritualitets- og praksisformer for at få flere typer erfaringer. Mange beretter om en livslang trosudvikling, som har givet stor bevægelighed i trospraksis og trosudtryk. Man kan måske betegne dette som en ”fluktuerende” tros-praksis, hvor personen gennem ny praksis og tilføjelser af nye elementer er i stadig bevægelse mod nye erkendelser.

Valget af spiritualitetsformer sker ingenlunde ukritisk, men konklusionerne er forskellige og individuelle. Flere af vore samtalepartnere er således kritiske overfor nogle af de andres lære eller praksis. Mens nogle f.eks. lægger stor vægt på betydningen af yoga for den personlige udvikling, er andre skeptiske over for yogas tendens til at lede udøveren bort fra det jordiske.

”Jeg tror, det er fuldt muligt at tage visse værktøjer, såsom meditation osv., ud af sammenhængen og benytte dem til nye funktioner.”

Vi stødte også flere gange i samtalerne på visse betænkeligheder ved nogle af de andre informanternes lære eller praksis. Der er således ikke tale om en fuldstændig relativistisk eller pluralistisk indstilling, hvor alt er lige godt, bare det føles rigtigt for den enkelte bruger eller udøver.

Sammen og hver for sig

De fleste lægger hovedvægten på den individuelle praksis, men de har også en kollektiv, fordi

Kunsten for moderne vestlig spiritualitet er at kunne koble solidariteten og det individuelle.

Under lytterunden har vi været på flere centre af klosterlignende karakter, heriblandt et åndeligt center, der tiltrækker en bred gruppe mennesker til kurser i spirituel praksis. Nogle steder har regler, som minder om gamle klosterregler, men i ny udgave. Hvor de klassiske klosterregler taler om fattigdom, kan et sådant center fokusere på en ikke-materialistisk levevis. I stedet for cølibat tales der om, at man skal have et bevidst forhold til sin seksualitet, og lydighed forstås som ”et bevidst arbejde med emotionelle strukturer”. Vi møder også mennesker, som følger strammere og mere klassiske hinduistiske regler for munke og nonner. De lever som vegetarianer, i cølibat (dvs. kun sex med ægtefælle for at få børn), afstår fra nydelse af rusmidler og spil, og følger en fast dagsrytme med mange timers meditation, sang og studier.

For nogen er centrets geografiske placering på et sted med en særlig kosmisk indstrømning vigtig; for andre er placeringen rent pragmatisk og knyttet til smuk natur, et særligt socialt miljø eller det helt profane som f.eks. huspriser.

Samfundsengagement og etik

Formålet med en spiritualitetspraksis kan være personlig udvikling (indre ro, indsigt eller forbedring af karma) eller tjeneste for samfundet og verden. Det kan også være begge dele, som når en bevægelse holder liturgiske tjenester for at fremme indstrømning fra det æteriske plan til den enkeltes og menneskehedens videre udvikling.

Et af de centre, vi besøger, bærer tydeligt præg af at være båret af en stærk bevidsthed om etik og værdigrundlag, og en af informanterne fortæller, at han blev engageret i centret som en forlængelse af sin involvering i ungdomsoprøret. Det var idealiteten, som tiltrak og stadig tiltrækker:

Jeg ønsker at lave noget, som kan være til gavn for alle andre i verden.

En informant citerer Bob Moore for at have sagt, at det ikke nytter noget at sidde i meditation og ”lade sig fylde af kærlighed”, hvis det ikke kan mærkes på én, når man bliver sprunget over i køen i supermarkedet. En anden fortæller, at for at kunne blive anerkendt som præst i hans tradition, skal man leve tre år i afsondrethed. Dernæst skal man vende tilbage til et almindeligt liv og demonstrere, at man kan omsætte spiritualiteten i praksis. Spiritualiteten er altså ikke en indadvendt flugt fra verden, men et bevidst arbejde for at få et større og dybere perspektiv på sit samfundsengagement:

Et nøgleord er ”mening” – vi ønsker meningsfuldt arbejde. De virksomheder, vi arbejder for, skal være socialt ansvarlige; driften skal være ordentlig, bæredygtig og ansvarlig. I gamle dage kaldte vi det et helhedssyn.

De fleste, vi har talt med, knytter til ved den kristne kulturarv og kristne etiske begreber som næstekærlighed, Den Gyldne Regel mv., når de formulerer deres etiske grundlag.

Kristendommen som en inspirationskilde

Lytterunden viser, at de fleste af vore samtalepartnere anser kristendommen, især i dens esoteriske form, som en væsentlig inspirationskilde (se også næste kapitel). Således er der flere, som bruger og henviser til hjertebønnen. Der er også flere, som er interesserede i kirkefædrene og mystikerne, idet de ønsker at genfinde og genoplive en kristen spiritualitet, som gik tabt i kirken op gennem historien:

Protestantismen huggede hovedet af al mystik. Den esoteriske kristendom, som lå i de mystiske bevægelser i kirken, forsvandt.

Flere føler sig beslægtede med en før-reformatorisk kristen spiritualitet og henter gerne inspiration i både den katolske og den ortodokse kirke. De senere års opblomstring af den kristne pilgrimstradition ses også som en del af samme bevægelse ”ad fontes”.

3. Troen kommer af det, der erfares

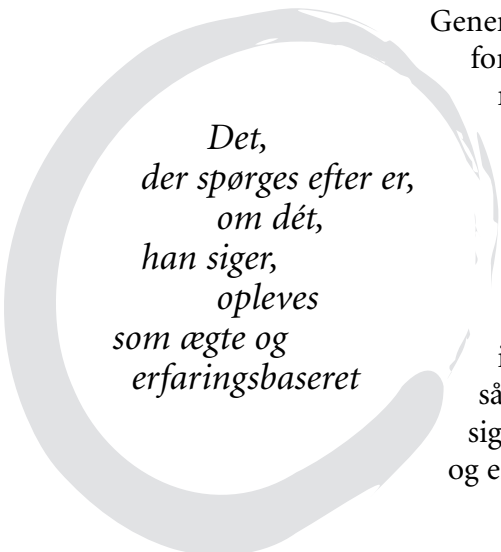
Som tidligere nævnt er det et gennemgående træk hos de fleste af vore samtalepartnere, at de er begyndt på den spirituelle vandring efter at have haft fysiske, psykiske eller åndelige erfaringer, som de derefter har søgt en forklaring på. Erfaringen kommer først, dernæst finder de den livs-tydnings-tradition, der giver den bedste tolkningsmulighed af erfaringen.

Når tilliden og fortroligheden er etableret, fungerer det religiøse system som et korrektiv eller et filter under den videre åndelige eller psykiske udvikling, men kun i den grad det muliggør yderligere erfaringsbaseret indsigt. Man knytter sig til en religion eller en spirituel bevægelse, fordi man oplever, at denne bevægelse giver den mest frugtbare ramme for ens egen spirituelle udvikling – ikke fordi man blindt vil følge et bestemt meningsystem.

Den åndelige vejleder

Generelt er udgangspunktet en afvisning af autoritet – det være sig i form af et dogmatisk system, en tradition eller en institution – som man ikke kan stille spørgsmål til, eller hvor man fornemmer, at erfaringen kun ligger i traditionen og overleveringen, ikke hos den aktuelle repræsentant for traditionen.

Samtidig er den åndelige vejleder, som lever af og med sin spiritualitet, omgærdet af stor respekt, uanset om vedkommende er inden for eller uden for Folkekirken. En person, der har åndelig indsigt og erfaring, er værd at følge og lære af. Det interessante er således ikke, hvad den enkelte præst eller åndelige leder mener og siger. Det, der spørges efter er, om dét, han siger, opleves som ægte og erfaringsbaseret:

*Det,
der spørges efter er,
om dét,
han siger,
opleves
som ægte og
erfaringsbaseret*

Når folk taler, kan man høre, hvor det kommer fra. Hvis det kun kommer fra venstre hjernehalvdel, kan det være ok, men så er det heller ikke mere end det. Det skal komme fra hjertet og være integreret i personen for at vække tillid.

En præst som Thorkild Grosbøll opleves som en snylter på et system, han ikke selv deler trosgrundlag med. Nogle af vore samtalepartnere er noget tilbøjelige til at generalisere Grosbøllsagen, så den bliver symptomatisk for størstedelen af det folkekirkelige system, og vi er stødt på flere opfordringer til at skærpe udvælgelsen af præster i Folkekirken:

For at blive accepteret som mester skal man over for sin egen mester dokumentere, at man ikke bare har læst og lært teksterne, men at man naturligt og frit kan leve læren ud og formidle den spontant med almindeligt sprog.

Praktisk talt alle vore samtalepartnere kritiserer kristendommen og kirkens forvaltning af dens embede, men de ønsker samtidig en stærk og autentisk kirke, som står ved sin bekendelse og opgave som viderebringer af Jesu budskab til verden (se også kapitel 8).

Jesu autoritet stiller ingen spørgsmålstegn ved. Tværtimod.

Gammelt nyt

De fleste af vore samtalepartnere forsøger at finde en balance mellem gammelt og nyt. En tradition, teknik eller tænkning, som er gammel og velafprøvet, har umiddelbar autoritet og troværdighed, fordi den har stået sin prøve gennem generationers brug. En religiøs erfaring, som findes parallelt beskrevet i gamle tekster, vil blive tolket som ægte og almenmenneskelig:

*Da jeg læste min egen erfaring beskrevet i gamle buddhistiske skrifter tænkte jeg:
"Jamen, så er jeg jo buddhist."*

Men vi lever i en moderne og naturvidenskabelig tid, og kravene til de religiøse erfaringer spejler nutidens samfund. Et sted er man f.eks. inspireret af buddhismen, men tager samtidig klart afstand fra det i den buddhistiske tradition, som man oplever som overtroisk og magisk: tekstrecitationen, den konsekvente tilbagetrækning og den radikale karmalære. Disse elementer passer ikke ind i en vestlig demokratisk kontekst, og de opfylder ikke de krav, der stilles til en nutidig dansk spiritualitet, som:

skal være videnskabelig, demokratisk, respektere ligeret mellem kønnene og den kristne tradition i Danmark.

Denne gruppe er mest inspireret af den filosofiske side af buddhismen og mener, at relevante teknikker kan isoleres fra deres religiøse baggrund og beskrives videnskabeligt. Der fokuseres på videnskabelighed, filosofi, teknik og erfaring – velvidende, at man beskæftiger sig med religiøse elementer og tydingen.

Under lytterunden oplever vi flere eksempler på, at religiøse begreber som karma og sjælevandring eller reinkarnation begrundes med henvisning til naturlovene og videnskabelige argumenter:

Masse og energi er konstant. Fordi jeg dør, forsvinder den energi, som jeg er, ikke. "Jeg-et" er fokuspunktet for den energi, som lige nu er samlet her. "Jeg-et" er et produkt af mit legeme og har ikke en selvstændig eksistens.

Vi kan spore en tydelig teosofisk¹ åre hos mange af de grupper og bevægelser, vi har været i kontakt med. Nogle er meget bevidste om denne inspirationskilde. Hos andre er den mere implicit, men vi genkender hos flere af vore samtalepartnere den teosofiske bestræbelse på at sammenknytte østlig filosofi med europæisk åndstradition, herunder især den esoteriske og mystiske side af kristendommen. En informant fortæller således om sit tilhørsforhold, at det er en teosofisk forening, men

i stedet for ordet teosofisk bruges nu oftere esoterisk.

En anden gruppe beskriver sig selv som en

fornyelsesbevægelse af esoterisk karakter, med rod i gamle esoteriske kristne traditioner og gamle buddhistiske traditioner ind i en vestlig sammenhæng.

'Esoterisk' forstås her som den oldkirkelige, mystiske dimension af kristendommen, som kirken beskyldes for at have glemt eller undertrykt. Mere generelt betegner det esoteriske det indre, spirituelle plan, der er fællesmenneskeligt og tværreligiøst, mens det eksoteriske er det konkrete udtryk, som spiritualiteten får i den enkelte religion eller tradition: ritualer, dogmatikker, institutioner, embeder etc.

Grupperne søger altså, ofte ved hjælp af gamle skrifter og overleveringer, den indre fællesmenneskelige side af spiritualiteten, som de prøver at omsætte til en personlig erfaring og nutidig spiritualitet, etik og levet liv:

Jeg er nok grundlæggende af den opfattelse, at religionerne har været skyld i meget dårligdom, krige m.v. Derfor har vi brug for at finde frem til et niveau af fælles erkendelse, hvor vi kan mødes i en ansvarlig sameksistens.

Tradition og selektion

Selvom teosofien altså er en af de tydeligste inspirationskilder til vore samtalepartneres tænkning, henter de også inspiration fra de klassiske religioner: buddhisme, taoisme og hinduisme – og kristendom (se kap. 2).

---

¹Teosofisk Samfund blev stiftet af bl.a. H. P. Blavatsky i 1875. Teosofi betyder "visdom eller kundskab om det guddommelige" og bygger i væsentlig grad på Blavatskys store litterære produktion. Hun samlede gennem en lang årrække stor viden fra alverdens religiøse og filosofiske systemer. Teosofien forstår religionerne som udtryk for menneskets forsøg på at finde den universelle visdom, som ligger bag alt. Mennesket består af en samvirkende helhed med ånd, sjæl og krop, men er dybest set bevidsthed i fortsat udvikling mod højere erkendelse. Religionernes og filosofiernes esoteriske (indre) traditioner og mystikkens indsigter er redskaber til opnåelse af denne erkendelse. Det er i teosofien, at den positive reinkarnationslære – at alt virker til en udvikling mod stadigt højere niveauer – tydeligst formuleres. Andre vigtige pionerer var Annie Besant, Charles Webster Leadbeater og Alice Ann Bailey. Se endvidere www.teosofi.org.

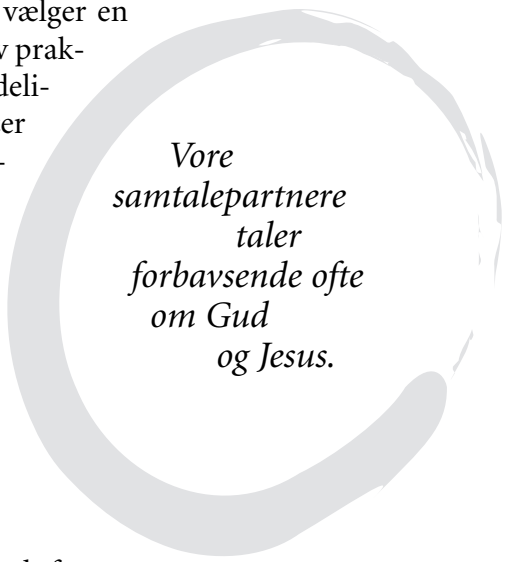

Adskillige af vore samtalepartnere har været omkring flere traditioner, inden de har fundet ind i den, som de derefter har fordybet sig i. Som én udtrykker det, så kan

*en dyb forankring i spiritualitet ikke forenes med at blive ved med at surfe rundt.
Det er et godt udgangspunkt at orientere sig i forskellige traditioner, men de fleste oplever
efterhånden en centrering om ét område.*

Har man først ”fundet sin tradition”, investerer man typisk mange ressourcer i at tilegne sig den religiøse forestillingsverden, man har valgt at gøre til sin. Nogle vælger en radikalt ændret livsstil med klostertilværelse, omfattende meditativ praksis og grundige studier, andre bruger tid og penge på rejser til åndelige mestre i Østen. Selvom man således bruger betydelige ressourcer på at nå til en forståelse af traditionen, vurderes den stadig på baggrund af ens egen erfaring og sunde fornuft. Tilgangen forbliver selektiv.

Dedikation er højt respekteret. Det er ureflekteret fundamentalisme, som ikke levner plads til egen erfaring og sund fornuft, ikke.

Vore
samtalepartnere
taler
forbavsende ofte
om Gud
og Jesus.

4. Gudsbillede og menneskesyn

Vore samtalepartnere taler forbavsende ofte om Gud og Jesus til trods for, at der i klassisk buddhisme ikke er noget gudsbegreb, og til trods for, at hinduistisk inspirerede grupper kan bekende sig til både polyteisme, monoteisme og panteisme. En af vore samtalepartnere begrundet det med ren kulturel tilpasning:

Jeg taler om Gud som det, jeg forbandt med min religiøse oplevelse, fordi jeg var vokset op i en kristen kultur, hvor dette var sproget. For andre kulturer giver begrebet Gud ikke nødvendigvis mening.

De begreber og metaforer, som bliver brugt om Gud og det guddommelige, varierer meget. Nogle bruger panteistiske termer om det guddommelige som noget menneskeligt iboende: bevidsthed, et guddommeligt aspekt i os, menneskets inderste selv (atman).

Andre omtaler det guddommelige som andet og mere end det, der kan findes i mennesket: en livskraft, en intelligens, eller bare et ”noget” – som vi dog stadig er så tæt forbundne med, at vi måske i virkeligheden er et delaspekt af det.

Derimod hører vi stort set ikke Gud benævnt som skaber, nyskaber, herre, far eller dommer. For et par af vore samtalepartnere er det – måske lidt overraskende for os – vigtigt at slå fast, at de er monoteistiske i deres gudsforsståelse og anser det som en misforståelse at se hinduismen som polyteistisk. De mange gudebilleder og forskellige udtryk for det guddommelige er blot facetter af én og samme guddom.

Hvis vi skal forsøge at systematisere lidt - med fare for forenkling – mødte vi tre forskellige forståelser af det guddommelige: som indsigt, som energi eller som relation.

Indsigt

Ud fra denne forståelse taler de fleste hellere om noget guddommeligt i mennesket end om en personlig Gud:

Vi har ikke noget gudsbillede; ikke en personlig Gud. Vi taler om det guddommelige i mennesker. Man beder derfor heller ikke til Gud. Der er her en klar inspiration fra buddhismen. På samme måder er dæmoner heller ikke størrelser uden for mennesker, men i menneskers sind. Det, der er inde i mennesket, er fælles for alle, et mysterium.

En anden informant taler om, at han ”afmonterer gudsbegrebet”:

Vi har et ”noget”...., som man kan tænke meget forskelligt om. Guddommen er noget iboende i os, og det guddommelige aspekt agerer i mig og dem, jeg underviser. ... Det handler ikke om, at ånden er over mig, men ånden er i mig, og så gælder det om at vække det guddommelige i mig og i dem, jeg underviser.

En buddhistisk inspireret samtalepartner forklarer, at det drejer sig om at blive bevidst om, at der ikke er nogen adskillelse mellem det guddommelige og det jordiske. Det

handler om at nå til erkendelse af, at der kun er én verden, som man hele tiden er til stede i, blot med forskellige sindstilsande – Gudsnærvær er der altid.

Energi

Nogle beskriver det guddommelige som en upersonlig kraft, energi eller ånd:

Qi er den kraft, der opretholder alt og sætter alt i gang. Det er den livskraft, der er i alt levende. Qi er ikke energi i gængs videnskabelig forstand. Qi er den bagvedliggende kraft, som giver energien. Energi kan måles, det kan Qi ikke. Måske kan Qi sammenlignes med kirkens tale om Guds Ånd, der giver liv og opretholder alt?

Energi er livets kraft, men også noget fysisk/jordens energi. I vores arbejde forbider vi os med den og bruger den i vores øvelser.

Relation

Andre bruger ordet ”Gud” om noget, der både er i og uden for mennesket. Der er således en forskel mellem Gud og menneskets sjæl, som muliggør en relation, men der er også en forbindelse, som betyder, at denne forskel kun er illusorisk. Det ultimative mål, sammensmeltningen af menneskets sjæl med Gud, er en mulighed – ja, måske endda en uafvendelig begivenhed på et tidspunkt ude i fremtiden:

Gud er både noget uden for og over os og inden i os, men dog forskellig fra os. Et billede på et menneske kunne være, at legemet er som et træ med to fugle i, nemlig sjælen og Gud. Når legemet dør, flyver fuglene bare til et andet træ, men begge fugle er der hele tiden.

Forskellen mellem Gud og mig opløses ikke, men det gør relationen heller ikke.

I yoga taler vi om Atman, menneskets inderste selv, det er Gud selv. Vi har det guddommelige i os. Den menneskelige form er en bevidsthedsform, der gør det muligt at forenes med Gud. ... Atman er udenfor sindet og gennemtrænger samtidig sindet. Yoga er at stoppe sindet og sætte selvet (Guds virkelighed) i stedet. Yogas mål er sammenmeltning med Gud. Selvrealisation er forening med Gud, Atman.

Nogle af vore informanter pointerer, at de er kristne, og at de tror på den samme Gud som kirken. Som de følgende citater viser, er denne Gud personlig og har vilje og hensigt, så han kan indgå i relation med det enkelte menneske:

Gud er en person, man kan rette sin bøn til.

Gud er intelligensen bag skabningen.

Kristus er Guds Søn ... Kristus var til stede/inkarneret i Jesus af Nazareth.

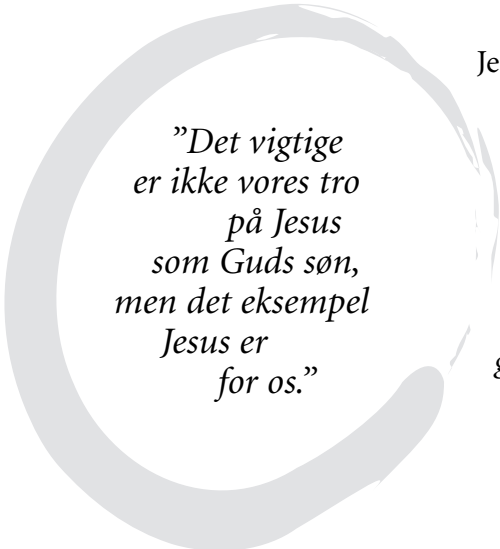
Udsagn som disse gjorde os nysgerrige efter nærmere at forstå vore samtalepartners syn på Jesus, som naturligvis må være påvirket af forståelsen af Gud og det guddommelige.

Jesus Kristus

Hovedvægten lægges på Jesu belæring og hans eksempel som et helstøbt og spirituelt menneske, hvis opgave var at vise menneskeheden en vej til et åndeligt mere bevidst og fuldkomment liv. Det vigtige er ikke vores tro på Jesus som Guds søn, men det eksempel Jesus er for os. Ud fra dette perspektiv tolkes Jesu korsdød som et skridt på vejen og et forbillede, men ikke som en fuldkommen soning én gang for alle. Én af vore informanter siger således, at

Korset viser os, at der ikke findes nogen sand spiritualitet uden offer.

Fra et kosmisk synspunkt er han på en nødvendig mission, som kan forstås ud fra loven om karma. Alle menneskers negative handlinger er et låg i forhold til Gud. Ved korsfæstelsen tog Jesus denne karma på sig. Tavlen var visket ren, og man kunne starte på en frisk med direkte kontakt til Gud. Men siden da er der igen ophobet en mængde negativ karma, som det nu er vores opgave at brænde af.

”Det vigtige er ikke vores tro på Jesus som Guds søn, men det eksempel Jesus er for os.”

Jesus regnes som en af de store mestre – som regel betegnes han som den vigtigste – og som en del af det åndelige hierarki, der konstant belærer menneskeheden på dens udviklingsvej. En af vore informanter omtaler ”Kristus-impulsen” som den særlige indstrømning af guddommelig energi og indsigt, der i det praktiske liv bliver til ”aktiv kærlighed”:

Netop nu er Kristus-impulsen stærk, og den har en helliggørelse af jorden som hensigt.

Jesus beskrives også som mediator mellem det jordiske og det guddommelige. Flere af vore informanter taler således om, at det guddommelige ved korsfæstelsen bliver korsfæstet og knyttet til jorden. Dette er helt i tråd med en Rudolf Steiner-tolkning, som antroposofferne² altså ikke er ene om at have. En informant mener således, at meditationsøvelser som f.eks. yoga, der har som formål, at man skal løsrive sig fra det jordiske, er uaktuel efter Jesu korsfæstelse. Siden da har sand spiritualitet nemlig handlet om at knytte kontakt med det jordiske og med hele skabningen på et dybere plan, således at man lever i balance med den energi, der holder hele universet i gang.

Menneskesyn

Forståelsen af Gud og det guddommelige og synet på Jesus får betydning for menneskesynet. Vi mener her at kunne se to hovedtræk i forståelsen af menneskets natur, nemlig hhv. en gnostisk dualistisk og en holistisk. Det skal dog straks pointeres, at den enkelte hverken kan eller bør kategoriseres indenfor udelukkende den ene eller anden forståelse.

Det gnostisk dualistiske menneskesyn med dets betoning af forskellen mellem sjæl og legeme ses primært inden for grupper, som er påvirket af hinduistisk tankegang:

Sjælen er mig som person. Jeg bor bare i kroppen. Legemet er et hylster, en maskine, som sjælen sidder på.

De fleste af vore informanter har et mere holistisk menneskesyn, der betoner enheden mellem det sjælelige og det legemlige samt enheden mellem individet og det guddommelige/verdensaltet:

Det handler om at bevare balancen i helheden – tager ikke bare sigte på at bevare patientens helbred, men også f.eks. freden i landet. Personen er en del af helheden, en del af landskabet. I akupunktur beskrives personens krop faktisk som et landskab, hvor nålen placeres for at genoprette balancen. Det er faktisk på denne måde beslægtet lidt med Feng Shui.

Daoisme er et meget praktisk orienteret sæt af værktøjer. F.eks. ligesom sorg kan påvirke kroppen, kan kroppen påvirke sindet: ret ryggen, det løsner sindet!

Vi har det guddommelige i os. Den menneskelige form er en bevidsthedsform, der gør det muligt at forenes med Gud.

Næsten alle vore informanter har en forståelse af, at Gud er i mennesket, men forskellen mellem Gud og mennesket/sjælen er ikke opløst.

---

² Antroposofi betyder ”visdom eller kundskab om mennesket”, og er navnet på en bevægelse stiftet af den østrigske filosof Rudolf Steiner. I antroposofien mener man, at menneskets i sin inderste kerne er et åndsvæsen, der i sin helhed består af ånd, sjæl og legeme. Ifølge Rudolf Steiner er antroposofien en ”erkendelsesvej, som vil føre det åndelige i menneskets væsen til det åndelige i verdensaltet.” Reinkarnation og karma er centrale lovmæssigheder i menneskets udvikling, og kristendommen har en overordnet betydning i historiens og jordens udvikling. Med denne forståelse knytter antroposofien de østlige og vestlige ånds-traditioner sammen. Rudolf Steiner var generalsekretær for den tyske afdeling af Teosofisk Samfund fra 1902-13, men opløste derefter afdelingen, da han var uenig bl.a. i T.S.’s syn på den indiske filosof Krishnamurti som verdensfrelser. I stedet stiftede han Antroposofisk Selskab. Se endvidere www.rudolfsteiner.dk.

Det onde og synden

Forståelsen af det onde og af synden er ligeledes tæt forbundet med synet på Gud og det guddommelige og synet på mennesket.

En af vore samtalepartnere pointerer, at vi egentlig ikke kan tale om det onde i absolut forstand. Forståelsen af begreberne godt og ondt er relativ og afhænger af, hvilket niveau man taler om:

På denne side af grænsen for tid og rum kan man tale om begreber som forskellighed, rigtigt og forkert, godt og ondt; men hinsides tid og rum vil det være mere korrekt at tale om Guddommens mangfoldighed.

”Vi har ikke noget syndsbegreb, men et begreb om ydmyghed over for noget langt større.”

Andre informanter tillægger det onde selvstændig eksistens og hensigt:

Det onde er ikke bare fravær af det gode. Det er åndelige væsner, som henholdsvis vil forflygtige alting, tage alvoren ud af alting, eller gøre alt for jordbundet og teknisk.

For dem, der ikke har et personligt gudsbegreb, giver det ikke mening at tale om, at mennesket er en synder eller står i et skyldsforhold over for Gud:

Vi har ikke noget syndsbegreb, men et begreb om ydmyghed over for noget langt større. Det indebærer, at vi erkender vor begrænsede plads i universet. Det giver en relativisering af den enkelte. Hos mennesker, som har en materialistisk tilgang til tilværelsen, har man ikke denne ydmyghed.

5. Identitet og selvudvikling

I grupper, der forstår guddommen eller det guddommelige som noget, der bor i mennesket, rettes fokus i det åndelige arbejde på udvikling af selvet eller bevidstheden. Målet er at nå til erkendelse af den guddommelige kerne, vi hver især har, og lade den komme til fuld udfoldelse. Det handler om at leve sit guddommelige potentiale ud og på den måde ”deltage i det guddommelige mangfoldige udfoldelse”.

Nogle af grupperne er mest knyttet til en traditionel østlig tænkning, ifølge hvilken individet kun tilsyneladende er adskilt fra helheden. De ser det som deres opgave at arbejde for den fælles udvikling og forløsning af jorden og menneskeheden. De fleste af grupperne lægger imidlertid vægt på individets selvstændige rolle. En informant udtrykker det således, inspireret af vestlig videnskabelig tilgang:

Vi har kun bevidsthed om denne eksistens, og opgaven er at forholde os til den og bruge den mest hensigtsmæssigt.

Selvets udvikling er et personligt ansvar og opgave. Alt, hvad der tilstøder den enkelte her i livet, kan tolkes som en kilde til læring og udvikling. For mange af vore samtalepartnere er det selve

målet med livet at lære så meget som muligt om egen identitet og eget potentiale. Dette potentiale skal realiseres her og nu. I dette perspektiv kan reinkarnationslæren ses som udviklingsopgavens videreførelse fra liv til liv.

For de fleste grupper gælder det, at de ikke er missionerende på en propagandistisk måde, fordi de ikke har noget ønske om at overbevise andre om, at den indsigt, de selv er kommet frem til, er den eneste rigtige. Vi oplever ikke, at nogen er bekymrede over, at andre vælger en anden vej eller livstolkning. Holdningen er, at de jo bare er på et andet stade i deres individuelle vandring. Når man gerne deler den indsigt, man har tilegnet sig, med andre og hjælper dem på vej i deres individuelle udvikling, er det ikke udtryk for en åndelig missionsforpligtelse. Den erhvervede indsigt sidestilles snarere med en uddannelse, man har investeret i og efterfølgende kan ernære sig ved – f.eks. ved at interesserede betaler kursusafgifter, foredragshonorarer eller lign.

Nogle af vore informanter giver dog udtryk for en vis skepsis over for andre enkeltpersoner inden for miljøet, som de mener slipper for let om ved det og tjener for mange penge på et for spinkelt eller overfladisk grundlag. Vi får dog indtryk af, at det store midterfelt er seriøst arbejdende mennesker, der oprigtigt søger dybere indsigt og arbejder på at formidle viden videre til andre – selvom denne verden altså også har både kendisser og popidoler og mere nørdede eksperter, der har svært ved at ”sælge sig selv”.

En enkelt gruppe skiller sig ud fra dette generelle billede. Informanterne herfra er således meget bevidste om deres egen rolle som foregangsmænd og -kvinder, der i inkarnation efter inkarnation deltager i menneskehedens samlede udvikling ved at formidle de strømninger og impulser, som kommer fra de højere verdener eller dimensioner. De fortæller således om, hvordan de i tidligere inkarnationer levede i den buddhistiske verden og her nåede til et stadium umiddelbart før udtrædelse af Samsara (genfødslerens hjul). Her blev de overflyttet til den vestlige verden omkring Jesu tid for at hjælpe med kirkens udviklingshistorie. Mange i denne gruppe forventer i næste inkarnation at blive genfødt i Rusland, hvor den nye tids verdensreligion vil opstå ifølge A. Bailey³.

Målet

Ingen af vore samtalepartnere kan acceptere den klassiske kristne forståelse af den dobbelte udgang, og de oplever forestillingen om fortabelse som en meget stor hæmsko for et fuldgyldigt samarbejde mellem kirken og de nye spirituelle strømninger. Frelse er heller ikke på nogen måde i fokus. En informant siger således direkte, at tanken om frelse hører fortiden til:

---

³ Alice Ann Bailey (1880-1949) var født i England og blev en af det 20. århundredes store esoteriske pionerer. Hun blev kristen missionær, først blandt engelske soldater i Irland, senere i Indien, hvorfra hun måtte rejse hjem i 1906, nedslidt af et hårdt arbejdsprogram. Hun blev senere gift med en engelsk præst i den episkopale kirke i Californien. De fik tre døtre sammen, men ægteskabet var voldeligt, så hun brød ud af det og forsørgede sig som fabriksarbejder, indtil hun i 1915 stødte på Teosofisk Selskab. Hun blev hurtigt meget engageret og mødte også her sin nye mand, Foster Bailey, med hvem hun blev gift i 1920 og derefter samarbejde med om udbredelsen af kendskabet til teosofien. Alice Bailey skrev i alt 23 bøger samt en ufuldendt selvbiografi. 19 af disse titler blev skrevet som diktat eller inspiration fra ”Tibetaneren”. Teosofisk Samfund var splittet i forståelsen af Baileys forfatterskab, men hun og hendes mand vedblev at være medlemmer af samfundet. De stiftede i 1923 The Arcane School, en esoterisk skole i meditation og tjeneste. I 1932 stiftede de den internationale Goodwill-bevægelse, og i 1937 begyndte de at etablere de såkaldte triangler – små kernegrupper af tre gensidigt forpligtede personer, som støtter hinanden i tjeneste for menneskeheden. Alice Baileys fond Lucis Trust står i dag for udbredelsen af hendes indsigter. Se endvidere www.lucistrust.org.

Frelsesreligionerne er under udfasning, fordi tanken om frelse dybest set handler om, at vi ikke bryder os om at være mennesker. Med den nye bevidsthed om at være medskabende i guddommens mangfoldigheds udfoldelse forsvinder optagetheden af at skulle frelses fra sin faldne menneskelighed.

Målet for bevidshedens udvikling er deltagelse i denne virkeliggørelse af ”guddommens mangfoldige udfoldelse”; en sammensmeltning med det guddommelige, hvor Gud bliver alt i alle og vi bliver ét med Guds vilje:

Yoga er at stoppe sindet og sætte selvet, Guds virkelighed, i stedet. Yogas mål er sammensmeltning med Gud. Selvrealisation er forening med Gud, Atman.

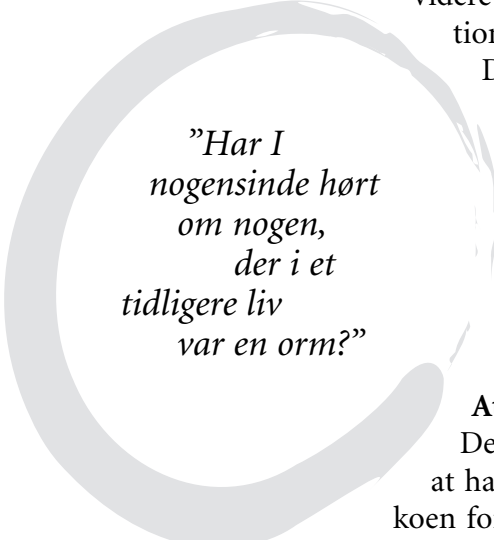
Enkelte er klart præget af en buddhistisk ateistisk forståelse i deres syn på målet:

Målet er Nirvana – det betyder, at der ikke skal være noget aftryk af ens liv, karmisk set, når man dør. Det er dét, ens opmærksomhed skal være rettet mod.

6. Karma og reinkarnation

Mange af vores samtalepartnere ønsker ikke at fokusere på karma og reinkarnation i samtalen. Flere har erfaringer fra tidligere drøftelser med kristne, hvor dette emne vanskeliggjorde den videre samtale, og de fleste nævner kirkens afvisning af reinkarnationstanken som en af de væsentligste hindringer for samarbejde.

Derfor oplevede vi en tendens til at forsøge at undgå, at samtalerne kom ind på dette. Man vil hellere bevare den gode tone i samtalen end støde an mod emner, hvor man forventer, der er konfliktstof:

”Har I nogensinde hørt om nogen, der i et tidligere liv var en orm?”

Reinkarnationen er og har altid været den store anstødssten i forholdet mellem kristendom og teosofi. Men i den konkrete dialog bliver reinkarnationsspørgsmålet ofte hurtigt sekundært.

At tage reinkarnation alvorligt

Dette skyldes måske også, at sådanne samtaler kan udvikle sig til at handle om fantastiske, tidligere eksistenser og muligheden/risikoen for, at man i det næste liv f. eks. kan risikere at blive til et dyr.

Nogle af vore samtalepartnere lægger en vis ironisk distance til den form for populær eller populistisk reinkarnationstænkning, som er med til at give hele tankegangen et useriøst skær:

Alle har jo været noget fantastisk i tidligere liv. Har I nogensinde hørt om nogen, der i et tidligere liv var en orm?

Det kan jo være lidt svært at tage alvorligt, når man til et middagselskab hører en diskussion mellem flere personer om, hvem af dem det var, der i sin tid var Moses!

Når vi alligevel vælger at tage spørgsmålet om karma og reinkarnation op i samtalerne, skyldes det, at vi ser dette som en forudsætning for at kunne høre, hvad vore samtalepartnere ønsker at formidle. Det viser sig nemlig gang på gang, at netop disse begreber er en væsentlig præmis for hele deres forståelse af tilværelsen.

Loven om aktion og reaktion

'Karma' kan oversættes med 'handling' og grundtanken er, at enhver handling har en naturlig og nødvendig konsekvens. Tankegangen beskrives måske bedst som en form for naturlov, som vi alle kender fra udtryk som "tryk avler modtryk" og "som du sår, så høster du". Karma-forståelsen er værdineutral og siger ikke noget om rigtigt og forkert eller om straf, fordi en lov er brudt. Karma opleves som den ultimative retfærdighed, man ikke kan slippe uden om.

Karma-tænkningen kan vanskeligt adskilles fra forestillingen om reinkarnation. Hvis karmas konsekvenser ikke kunne gå på tværs af flere inkarnationer, ville der være for mange uopgjorte handlinger, og det ville ikke være muligt at forklare, hvorfor mennesker f.eks. har vidt forskellige muligheder i tilværelsen:

Karma betyder, at enhver handling får konsekvenser både i denne tilværelse og for senere inkarnationer.

Der er nogle ting, som der kvitteres for her, andre ting ordnes først i næste liv.

En forklaring på det uforståeligt onde

Karma-forståelsen fungerer som en forklaring på det ondes og lidelsens problem (teodicé), og de fleste af vore samtalepartnere kan ikke forestille sig verden uden en karmisk tilgang og accept af reinkarnation som en kendsgerning:

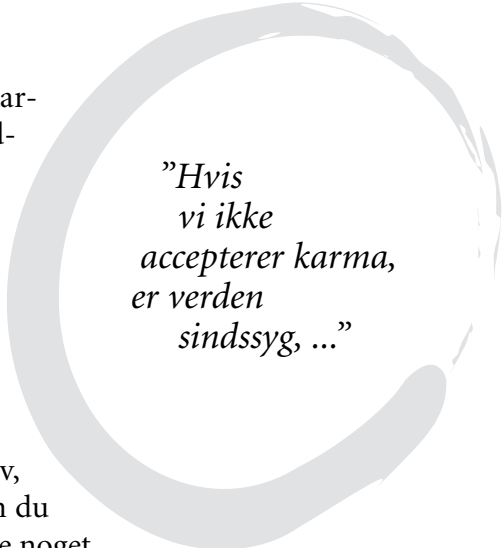
Hvis vi ikke accepterer karma, er verden sindssyg,

siger en af vore informanter, mens en anden understreger, at

Kristendommen har et teodicé-problem, som reinkarnationstanken løser.

Nogle af informanterne ser lidelse i dette liv som effekt alene af menneskets karma. Andre inddrager også Guds indgriben i forståelsen af det karmiske princip:

Lidelse og sygdom i livet her kan være et resultat af karma i tidligere liv, men også af Guds hånd eller indgriben. Gud handler gennem de lidelser, vi gennemgår, for at forme og bruge os. Ingen af os kan dømme andre. Gud styrer alle ting og har en plan. Der sker ikke noget, Gud ikke ønsker, og Gud er god.

*"Hvis
vi ikke
accepterer karma,
er verden
sindssyg, ..."*

Reinkarnation og psykologi

Vi møder også samtalepartnere, som psykologiserer reinkarnationstanken og bruger den som redskab i selvudviklingsprocessen:

Hvis din smerte er så stærk, at du ikke kan leve med den, er du nødt til at tro på reinkarnation. Jesus lærte os lidelsen, og lidelse åbner for kærligheden. Reinkarnation er en projektion af noget i én selv, som jeg ikke kan rumme.

For enkelte er reinkarnation udelukkende et psykologisk bevidsthedsfænomen:

Det, andre beskriver som reinkarnationer, ligger inde i psyken. Det er det kollektive underbevidste, som dukker op (Jung).

Der er forskellige bevidsthedsplaner, og på et af dem vil man i glimt opleve noget, som man kan tolke som reinkarnation. ... Angsten for døden fremkalder længsel eller håb om et andet liv efter døden, eller retter fokus på tidligere liv.

Fokus på dette liv

Under lytterbundens samtaler møder vi oftest en mere filosofisk opfattelse af reinkarnationstænkningen, snarere end en konkret erfaring af et eller flere bestemte tidligere liv. Troen på reinkarnation er en logisk konsekvens af karmaforståelsen. Reinkarnation anses ikke for at være væsensforskellig fra det faktum, at vi allerede i indeværende liv har forandret os adskillige gange og i virkeligheden genfødes hvert øjeblik. Døden er bare endnu et sådant skift fra det ene øjeblik til det næste. Vore samtalepartnere fokuserer ikke på, hvad de har været i tidligere liv, eller hvad de skal blive i det næste. I stedet ligger fokus på, hvordan dette aktuelle liv forvaltes:

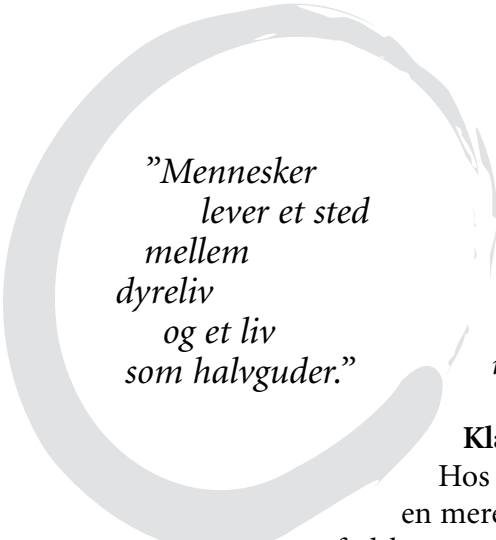
*Vi skal leve efter **dette** liv, ikke efter en ny inkarnation. Vi har ikke nogen konkret **bevidsthed** om næste inkarnation eller om tidligere.*

Det er vigtigere, når vi skal herfra. Hvis man kommer ud af verden fuld af had, må man have en ny chance. Det er sindssygt at forestille sig, at man skulle brænde i det evige helvede. Der må være en anden mulighed.

Reinkarnationstanken bliver her et redskab i den enkeltes selvudviklingsproces, hvilket udtrykkes meget præcist af en af vore samtalepartnere:

Karma-loven betyder, at vi må ”bøde” for vore handlinger ved at efterligne Kristus som sandt menneske. Det vil så få en konsekvens for næste inkarnation, men det er ikke fokus. Karma betyder, at enhver handling får konsekvenser både i denne tilværelse og for senere inkarnationer.

Reinkarnationstanken har betydning for etikken. Den betyder, at det er her og nu, man må arbejde på at blive et bedre menneske, så man næste gang får en endnu bedre mulighed for at blive et endnu bedre menneske. Det er måske i denne sammenhæng, man kan forstå eller få hjælp til at stå igennem det onde og uforklarlige. Det, som umiddelbart kan synes uretfærdigt og tungt at bære, kan med tiden vise sig at være Guds gave, fordi det bliver en vej til

”Mennesker
lever et sted
mellem
dyreliv
og et liv
som halvguder.”

et bedre liv og en bedre forståelse for andre mennesker. Nogle gange vil vi også med tiden kunne se, at noget af den modgang, vi kommer ud for, egentlig er selvforskyldt, og så kan det hjælpe os til fremover at handle mere forsvarligt eller hensigtsmæssigt. Noget af det vigtige i Kristi budskab er, at han gør op med opfattelsen af, at slægten holdes ansvarlig for vore handlinger. Vi er hver især ansvarlige for vores eget liv og for vores livsførelse.

Klassisk reinkarnation

Hos informanter, der står klassisk hinduisme nærmere, møder vi også en mere klassisk reinkarnationstanke: at vi er fanget i et kredsløb af genfødsler, som vi skal søge at komme ud af. Personer fra disse retninger tager afstand fra vestlige tolkninger af reinkarnation, ifølge hvilke det kun kan gå fremad og opad i kommende genfødsler:

Det er muligt at bevæge sig fra højere til lavere positioner; man kan endda falde helt ned i dyrelivet og endnu længere ned. Mennesker lever et sted mellem dyreliv og et liv som halvguder.

En lignende forståelse møder vi i grupper med traditionel asiatisk buddhistisk baggrund. Vi deltog i en offentlig rundvisning for et hold AOF-kursister på det Thaibuddhistiske kloster i Stenløse. Rundvisningen blev indledt med et grundlæggende introduktionsforedrag om buddhisme, hvor oplægsholderen bl.a. beskrev, hvor privilegeret man bør føle sig, fordi man er født som menneske:

Chancen for at blive genfødt som menneske i næste liv svarer til, at der flyder en badering på Atlanterhavet. Hvert hundrede år stikker en havskildpadde sit hoved op af havet. Chancen for, at den stikker hovedet op igennem baderingens hul, svarer til chancen for, at man fødes igen som et menneske i næste liv.

Beskrivelsen blev efterfølgende sat i relief med en forklaring om, at det kun er i inkarnationen som menneske, at det er muligt at opnå den indsigt, der er nødvendig for ikke at blive inkarneret igen, men i stedet kunne indgå i Nirvana.

Moderne vestlig reinkarnation

Over for denne klassiske forståelse af reinkarnations-kredsløbet som en forbandelse står den moderne vestlige: at reinkarnation er udtryk for en udviklingsproces mod stadigt nye niveauer. Denne forståelse repræsenteres meget godt med en kommentar, som kom efter foredraget i Stenløse fra en af AOF-kursisterne:

Det er jo ikke den form for reinkarnation, jeg tror på. For mig var det så vigtigt at vide, da jeg for nylig måtte tage afsked med min mor, at hun nu er på vej mod et bedre sted.

De fleste af vore samtalepartnere synes at have det som denne kvinde, der ikke kan forlige sig med den klassiske reinkarnationstænkning. En informant fortæller således, at hun ikke tror på, at man kan fødes igen på lavere stadier, f.eks. som et dyr:

En gang menneske, altid menneske!

Vore samtalepartnere har en tiltro til, at udviklingen også mere grundlæggende er positiv:

Der er givetvis forskellige bølger inden for det spirituelle og det værdibaserede, og der vil være op- og nedture. Men jeg synes samtidig, det er muligt at observere en vis form for progression og stadig højere grad af bevidsthed om vores medansvarlighed. Vi bliver stadig mere ordentlige mennesker.

Tidligere liv

Som med spiritualiteten i øvrigt knytter reinkarnationstroen sig til den personlige erfaring og et forsøg på en fornuftsbegrundet analyse af denne erfaring (se kap. 3). De fleste informanter afviser dog selv at have bevidsthed om tidligere liv. I stedet når de vha. logisk følgeslutning frem til en overbevisning om reinkarnation, som giver dem begribelige forklaringer på tilværelsens vilkår. Der er dog nogle informanter, der kan fortælle om tidligere liv:

Jeg har en oplevelse af at have levet i forskellige sammenhænge forstået på den måde, at jeg f.eks. føler en forbundethed med forskellige kulturer/verdensdele, selv om jeg aldrig i dette liv har haft med dem at gøre.

En enkelt af vore samtalepartnere fortæller selvfølgelig og detaljeret om tidligere liv i forskellige verdensdele, tider og kulturer, næsten som om det var noget, der var sket for få år siden eller i hans barndom.

Reinkarnation og kirke

Flere af vore samtalepartnere gør opmærksom på, at de savner reinkarnationstanken i Folkekirke og kristendom. De mener, at den oprindeligt var en del af kristendommen, men blev sorteret fra, da de bibelske skrifter blev samlet. Som de ser det, er der dog stadig reminiscenser af reinkarnationstanken i Ny Testamente, f.eks. i beretningen om den blindfødte og i Jesu udsagn om Johannes Døberen.

Det er et problem for mange ... at kirken ikke forholder sig til reinkarnationstanken. Dette er noget, som mange søger i Østen... Det hænger sammen med, at kirkens tale om evigheden opleves svært tilgængelig og ulogisk for mange, mens tanken om reinkarnation – altså at man får flere chancer end dette ene liv – virker mere lettilgængelig og logisk.

Flere mener, at karma- og reinkarnationstanken er forenelig med kristendommen, og at foreningen af Østens cirkulære tænkning og Vestens (kristendommens) lineære tænkning forenes i Kristus. En informant siger således, at

I Vest tænker vi grundlæggende lineært – der er en begyndelse, en udvikling/historie og en slutning. I Øst tænker man cirkulært – alt gentager sig, enhver slutning er samtidig en ny begyndelse. Alt er i et uafsluttet sammenhængende kredsløb. Hvis man konsekvent afviser reinkarnationstanken og mener, livet definitivt slutter med døden én gang for alle, så mister man en af forudsætningerne for at acceptere den cirkulære verdensforståelse. ... i Kristus og i hans kors kan det lineære og cirkulære forenes. Her mødes og forenes det begrænsede

med det evige – hvis kirken vil det. Jesu død var ikke blot afslutningen på et menneskeliv. Det var også en helt ny begyndelse. I Kristus forenes det evige med det jordiske.

Øst og Vest kan altså mødes i evighedstænkningen, og heri ser informanten ingen modsætning mellem reinkarnationstanken og kristendommen, fordi reinkarnationernes mål jo er at opnå et stade, hvor genfødslerne ophører.

For de fleste af vore samtalepartnere synes karma-tanken at indebære, at tilgivelse og nåde ikke spiller en afgørende rolle. I en gruppe, der opfatter sig selv som kristen, fører skriftemålet således ikke til absolution:

Vanskeligheder skal ikke tages fra os. Målet er derimod at give mennesker styrke til at leve det liv, som de står i. I stedet for at lette byrden, gør man dem stærkere. ... I skriftemålet åbner man sig, så man kan høre det, Den Opstandne til stadighed siger til enhver af os.

Reinkarnation og opstandelse

Ud fra en klassisk kristen forståelse må reinkarnation og opstandelse opfattes som uforenelige størrelser, men den modsætning ser nogle af vore samtalepartnere ikke. Ifølge en af informanterne bringes genfødslerne således til afslutning gennem opstandelsen på den yderste dag:

Fordi vi fødes igen har vi jo ikke overvundet døden, for vi må jo dø igen efter at være født igen. Døden er som søvnen. ... Opstandelsen for al skabningen sker på den yderste dag. Der kommer en helt ny verden, det ny Jerusalem – også en jordens opstandelse. Det ny Jerusalem er endemålet, så vidt vi ved.

En anden samtalepartner, for hvem reinkarnation spiller en afgørende rolle, fortæller, at Jesu død og opstandelse, som den gennem tiderne er blevet fortolket af kirken, ikke siger ham noget. For ham betyder Jesu korsfæstelse, at guddommen korsfæstes med jorden:

Denne Guds strøm eller Logos-kraft ændrer jordens vibration. Der sker noget dybere end den dogmatiske forståelse med fokus på frelsen. Det er det guddommelige begyndende opgør med mørket... Ved dåb og nadver kommer denne Kristus-strøm igen og bevirker, at også vi korsfæstes med jorden og bliver guddommens forlængelse på jorden.

7. Relationen til kirke og kristendom

Uanset hvilken gruppe man tilhører, er der, som tidligere beskrevet, en udbredt respekt for, at man lever i en kristent inspireret kultur, og mange af vore samtalepartnere ser deres arbejde som et supplement til den folkekirkelige tradition. Nogle få har valgt at melde sig ud af Folkekirken, men de fleste har et ønske om at knytte traditionerne sammen – ikke som traditioner, men i deres eget personlige liv. De fleste kunne ikke drømme om at melde sig ud af Folkekirken, for de ser sig selv som kristne.

De er dog også åbne om, at de samtidig trækker på eller supplerer med andre traditioner. En informant fortæller således, hvordan han på et tidspunkt blev tilkaldt for at ”døbe et barn med

åndelig energi”, før det blev døbt af præsten. Hvis det er et problem, ligger problemet hos kirken, mener han.

Situationer som denne udgør i hvert fald ikke noget problem for vore samtalepartnere, som gerne vil råde over et varieret spektrum af redskaber til den åndelige udvikling. En informant som oplever, at den folkekirkelige liturgi gør hende godt, søger således sin intellektuelle inspiration i kinesisk religiøs filosofi.

En anden finder især i den ortodokse kirkelige tradition en dybde og erfaring, som det er vigtigt for ham at forbinde sig med. I den ortodokse sammenhæng undgår han dog at beskæftige sig for indgående med dogmatik og teologi, fordi det kunne føre til diskussioner og afvisning af den østligt inspirerede spirituelle vej, som han har valgt. Det dybe spirituelle fællesskab, han oplever med ortodokse munke, ønsker han ikke at bryde, fordi han fornemmer, at de dybest set har den samme erfaring, blot beskrevet med andre ord:

For mig har det personligt været vidunderligt at se, at der er en sammenhæng mellem kristendom og udøvelse af yoga. I begyndelsen kan det godt opleves som en konflikt, men den opløses. Vi er alle Guds børn. Guds spiritualitet er farverig. Men inde i midten er der ét hvidt lys.

Flere finder på lignende vis, at alle religioner dybest set arbejder mod det samme mål. En informant siger således:

Den nuværende kirke kan ikke overleve. Den overlever kun på traditionen. I stedet bør kirken åbne sig for forskellige retninger, for den er kun et stadie, et skridt på vejen, og Jesus er det bedste bud på en samlingsreligion.

Dogmer, magt og censur

De fleste af vore samtalepartnere ser den individuelle religiøsitet som noget, der ikke vedkommer kirken, men de håber, at Folkekirken vil blive mindre dogmatisk, mere levende og åben for troserfaringer. Kirken skal gøre ånden levende i hverdagen og lægge mindre vægt på den dogmatiske tro, siges der. Som modsætning til Folkekirkens lære tales der positivt om ”dogmeløs tro” – selvom nogle af vore samtalepartnere dog lyder til at have lige så uopgivelige religiøse standpunkter som den Folkekirke, de kritiserer for at være dogmatisk.

Kritikken af kirken begrundes ikke så meget med dens religiøse arv som med, hvad man opfatter som magtmisbrug af det kirkelige system. Man henviser til, at der i historiens løb er sket undertrykkelse af anderledes troende og af personer, der har haft åndelige erfaringer/indsigter, som stred imod kirkens vedtagne lære. Flere af vore samtalepartnere mener således, at kirkens magthavere bevidst har bortcensureret hellige tekster, som dokumenterede Jesu lære om reinkarnation. Det pointeres, at Det nye Testaments bøger ikke er de eneste kilder til kristendommen. De apokryffe evangelier og navnlig Thomas-evangeliet fremhæves som vigtige alternative kilder.

”For mig har det personligt været vidunderligt at se, at der er en sammenhæng mellem kristendom og udøvelse af yoga.”

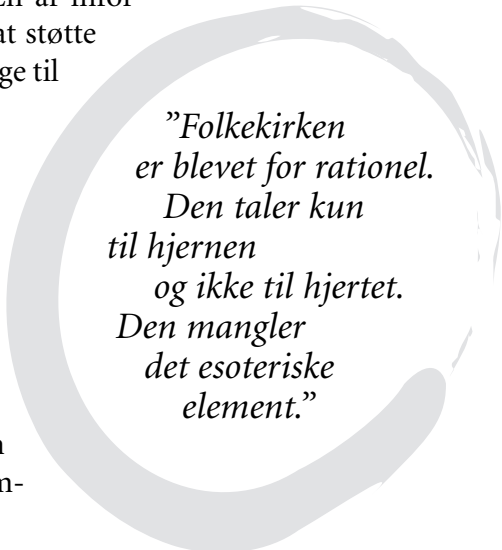
Stat og kirke

En praktiserende buddhist, der er medlem af Folkekirken, betragter sin betaling af kirkeskat som en god gerning (karma). Han ønsker, at forbindelsen mellem stat og kirke skal bevares og mener, at demokrati, religion og politik kan gå fredeligt hånd i hånd.

Andre samtalepartnere mener, at stat og kirke bør skilles, så det bliver et aktivt tilvalg at være medlem af og støtte Folkekirken. De synes, at forbindelsen til staten lukker munden på kirken på en negativ måde, der undergraver dens troværdighed. En af informanterne overvejer at melde sig ind i Folkekirken igen for at støtte bevarelsen af de museale bygninger, men ønsker ikke at bidrage til præstelønningerne og dermed til kirkens forkyndelse.

Institutionaliseret religion

De fleste af vore samtalepartnere ser sig selv som religiøst søgende på en åben måde, og de lægger stor vægt på den enkeltes spirituelle vandring. Hvorvidt man ønsker at være bundet til en gruppe eller person afhænger derfor af, om man kan bruge det i sin egen spirituelle praksis og erkendelse. Der er en generel modstand mod institutionaliseret religion, og vi får at vide, at Folkekirken, der opleves som en institution snarere end som et åndeligt fællesskab, kan skræmme medlemmerne fra sig:

A quote in a circular frame. The text is: "Folkekirken er blevet for rationel. Den taler kun til hjernen og ikke til hjertet. Den mangler det esoteriske element." The frame is a light grey, hand-drawn style circle.

”Folkekirken er blevet for rationel. Den taler kun til hjernen og ikke til hjertet. Den mangler det esoteriske element.”

Folkekirken har store problemer. Der kommer meget få aktive i forhold til dens medlemstal. Der er skrækindjagende eksempler inden for kirken på medarbejdere, der bekæmper hinanden. Udefra virker det ikke mere åndeligt, hvad der sker der, end hvad der sker i Brugsforeningen. Det holder folk væk.

Det bemærkes dog også, at kristendommen kan være en mulighed for mennesker, der stadig har brug for en gruppebevidsthed.

Spirituel praksis i Folkekirken

Ud fra en personlig erfaring fortæller en informant, at interessen for østlige traditioner udspringer af et savn i Folkekirken, fordi:

Den mangler levende spiritualitet.

De fleste af vore samtalepartnere forholder sig positivt til Folkekirkens gudstjenestelige ritualer og sakramenter. Gudstjenestens liturgiske ramme er god til de store livsmarkeringer, og den skal ikke ændres:

Gudstjenesten gør mig godt!

Derimod bliver prædikenen ikke vurderet som særligt betydningsfuld – ja, for nogle er den endda direkte forstyrrende. Flere informanter fortæller, at de oplever, at Folkekirkens gudstjeneste har for meget fokus på intellektet og for lidt på sanseligheden:

Folkekirken er blevet for rationel. Den taler kun til hjernen og ikke til hjertet. Den mangler det esoteriske element.

Man vil gerne have værktøjer. Folkekirkekristendommen har bevæget sig væk fra, hvad der ligger i den kristne tradition af værktøjer til spirituel vækst og er blevet intellektualiseret. Troen er blevet en privatsag, og derfor bliver mange nervøse eller utilpasse, når nogle begynder at vise deres spiritualitet – men det må jo ligge der et sted og skal findes frem igen.

Flere af informanterne mener, at Folkekirken problem er dens manglende fokus på udvikling og helliggørelse:

*I Norden er vi blevet meget teoretiske og intellektuelle. Folkekirken problem er, at den mangler dybde i hjertet. I stedet for at være lyset, er den blevet "normaliseret" ...
Der synes ikke at være plads til de mennesker, der elsker Jesus i holdning og handling.*

De fleste har ikke nogen klar oplevelse af, at der findes en levende spiritualitet i Folkekirken. Den opleves som tradition og facade med mange ord og få dybe religiøse erfaringer. Når der skal gives eksempler på levende kristen spiritualitet henvises der i stedet ofte til den ortodokse og katolske kirke, der opleves som mere kropslige og sanselige i deres udtryk (se også kap. 2).

Samarbejde med kirken

Flere af vore samtalepartnere giver udtryk for et konkret ønske om samarbejde med Folkekirken, f. eks. i forbindelse med afholdelse af kurser, retræter eller meditationer, og vi erfarer, at der i enkelte tilfælde allerede er etableret ad hoc-samarbejde. Andre beretter dog om erfaringer af, at barrikaderne kommer op hos mange folkekirkepræster, når de hører mennesker fortælle om åndelige erfaringer.

En af informanterne oplever, at de etablerede religioners rolle har været at hjælpe mennesker, som ikke spontant havde bevidstheden eller evnen til gudskontakt, med at få denne vakt. Men nu er det en ny tid, hvor kirken langsomt vil forgå, mens det nye spirer frem. Hvis kirken anerkender dette, kan den måske finde ind i en ny funktion:

Skal kirken være relevant i en ny tid, må den vælge at holde fast ved det helt centrale. 2/3 af Jesu ord og undervisning er ikke længere nødvendige, fordi de er almindeligt accepterede. Den sidste 1/3 er "evergreens", som man også kender fra en række andre sammenhænge og religioner. Kun ganske få ting står tilbage som helt unikke, og som de vigtigste. F.eks. udfordringen til at tage sit kors op og løftet om, at hans åg er let at bære. Lidelsen er en vigtig del af gralsvejen. Kun ganske få ønsker i dag at tale om lidelsen som andet end noget, vi skal undgå. Kirken kan have en opgave i arbejdet med at finde balancen mellem individualisme og aktiv kærlighed.

Ingen af vore samtalepartnere ser Folkekirken som en konkurrent eller modstander, idet de anser den for at være blevet så dogmatisk bundet, at den er kommet til at mangle den indre glød. De mener, at der bør være mere åndeligt liv i kirken, så den kan blive mere "religiøs" i sit udtryk:

Jeg vil ønske, at Folkekirken vil opleve en vækkelse. Der må være nogen i kirken, der tør stå ved deres tro.

Andre af vore samtalepartnere glæder sig over, at det spirituelle i de senere år har mødt større forståelse i Folkekirken, og flere pointerer, at deres egen spirituelle praksis udmærket lader sig forbinde med klassiske kristne spiritualitetsformer og praksis:

Tai Chi er meditation i bevægelse. ... Tai Chi er ikke bøn, men kan, når den er indlært, være en god forberedelse til bøn, fordi den renser mig for mit ego og sætter mig opmærksomt ind i en større sammenhæng.

En anden mener det vil være muligt at udvikle en egentlig kristen form af Tai Chi. Det er vigtigt at kropsliggøre sin spiritualitet.

8. Sprog og spiritualitet

De mennesker, vi møder under lytterunden, mestrer et omfattende og højt udviklet religiøst sprog, både når samtalen drejer sig om trospraksis, troserfaring og selvudvikling, og når det handler om kosmiske forestillinger og det esoteriske univers.

Når der under lytterunden så ofte og gerne tales om Gud, Jesus, tro, frelse, bøn etc. hænger det naturligvis sammen med, at vore samtalepartnere er præget af kristendom, fordi de er vokset op i den danske kultur; men det kan også skyldes, at de tager hensyn til, at de taler med repræsentanter fra Folkekirken og tilpasser sproget efter det. Enkelte gør opmærksom på, at de med vilje undgår for specialiserede og indforståede begreber og udtryk fra deres respektive traditioner. Andre søger bevidst efter kirkelige paralleller under samtalen for at forklare, hvad de mener. Eksempelvis sammenlignede en informant Qi med Helligånden. Vi oplevede stor vilje til fleksibilitet i sprogbrug, for at kommunikationen skulle lykkes.

Østen og nyspiritualiteten fornægter sig ikke

Samtidig med denne store åbenhed og tilpasning til en kristen kultursammenhæng arbejder de fleste af de grupper og personer, vi har talt med, primært indenfor referencerammer, som har rod i en østlig spiritualitet og kosmologi. Og brugen af de kristne udtryk præges af en vestlig esoterisk filosofi gennem bl.a. forskellige teosofiske skoler.

Til beskrivelse af deres religiøse univers anvendes en række sproglige udtryk og vendinger, som normalt ikke høres i en folkekirkelig sammenhæng. Det gælder formuleringer som ”det gudommelige i os selv”, ”menneskets inderste selv er Gud selv”, ”at afmontere Gud”, ”selvets illusion” Og det gælder ord og begreber som ”reinkarnation”, ”karma”, ”højere bevidsthed”, ”indsigt”, ”selvudvikling”, ”astrallegeme”, ”kosmiske energier” og ”spirituel transformation”.

Fælder i religionsdialogens sprog

Til forståelse af, hvad det egentlig er, der er på færde i religionsdialogens sprog-univers, finder vi god hjælp i en betragtning af den norske professor Notto R. Thelle, som vi kan nikke genkendende til fra vores samtaler:

*Vi bruger de samme ord og tror, vi mener det samme, men opdager, at vi taler forbi hinanden. Det omvendte sker også – vi bruger helt forskellige ord, men opdager til vores overraskelse, at vi genkender hinandens erfaringer. Religionsdialogen bevæger sig hele tiden mellem det, der er ens og det, som er anderledes. Af og til kan det være nyttigt at markere forskellene, både for at respektere det, som virkelig er anderledes og for at bruge forskellen som en nøgle til dybere forståelse (...). Vi taler om religion og spiritualitet, men er vi egentlig optaget af det samme? Søger vi et fælles mål, eller vandrer vi hver sine veje?
(Buddha og Kristus, 2007, s. 142-143)*

Vi kan hertil tilføje en tredje erfaring fra lytterunden, nemlig at vi lyttede til et helt andet sprog, som beskrev en helt anden kosmologi end den, vi selv kender til. I spændingsfeltet mellem disse tre kommunikations-erfaringer lever religionsdialogen, med indbyggede muligheder for misforståelser og dybere forståelser, nye perspektiver på egen og andres tro, med anfægtelser og opbyggelse, med frustration og forundring.

Tre hovedanliggender

Hvis vores vanskeligheder ved at forstå hinanden skyldes, at vi som kristne, som østligt inspirede religiøse og som nyspirituelle har hver vores sproglige koder og forståelsesrammer, som de religiøse erfaringer organiseres efter, bliver det vigtigt at nå til en forståelse af disse, når vi gerne vil tale sammen på en meningsfyldt måde.

I kapitel 4 beskrev vi tre forskellige syn på det guddommelige under overskrifterne indsigt, energi og relation. Denne form for systematisering af vore informationer er ligeledes inspireret af Notto Thelle, som i den nævnte bog vover at påstå, at kristne, buddhister og nyspirituelle organiserer deres sprog og erfaringer ud fra tre forskellige hovedanliggender. Forenklet udtrykt drejer det sig i kristendommen om relation, i buddhismen om indsigt og i moderne alternativ spiritualitet om energi.

Disse hovedanliggender genkender vi fra lytterundens samtaler; men vi finder det også vigtigt at understrege, at der netop er tale om forenkledede hovedanliggender, og at vi må konstatere, at de alle tre har været repræsenteret i de fleste af vore samtaler.

Det er tænkeligt, at det netop er denne forskel i hovedanliggendet, der gør det muligt for den enkelte person, at føle sig tilknyttet til eller inspireret af flere forskellige religiøse traditioner på samme tid. Selvom de forskellige traditioner dogmatisk set ikke er forenelige, behøver dette ikke føles som nogen indre modsætning for den enkelte, der kan søge relationer i den kristne tradition, indsigt i Østens visdom og energi og livskraft til det daglige liv og virke i en nyspirituel gruppe eller meditationsform.

De forskellige traditioner tilbyder noget forskelligt, taler om noget forskelligt og har hver sit sprog at kommunikere det med.

Selvom de forskellige traditioner dogmatisk set ikke er forenelige, behøver dette ikke føles som nogen indre modsætning for den enkelte, ...

Fire spiritualitetstyper

Fra Ph.D. Abraham Chan, Hong Kong, har vi hentet følgende bud på en kategorisering af religionernes spiritualitet. Han opdeler spiritualitetstraditionerne i 4 hovedtyper:

- De ordbaserede: bl.a. jødedom, protestantisk kristendom og konfusianisme.
- De ritualbaserede: bl.a. islam, romersk katolsk kristendom og theravada buddhisme.
- De visionsbaserede: bl.a. hinduisme, mahayana buddhisme og ortodoks kristendom.
- De energibaserede: bl.a. daoisme, zen buddhisme og shamanisme.

Det bemærkelsesværdige ved disse kategorier er, at de går på tværs af de store hovedreligioner og leder hen til en forståelse af, at hver religion i de forskellige former imødekommer forskellige udfordringer og problemstillinger. Abraham Chan peger således på, at en ordbaseret spiritualitetsform vil komme i krise i en postmoderne tid, hvor der sker et paradigmeskifte bort fra begreber som orden, hierarki, rationalitet og moralforskrifter – et paradigmeskift, som omvendt begunstiger spiritualitetsformer, der er ritual-, visions- og energibaserede.

Denne analyse bidrager til at forklare interesseskiftet fra f. eks. den dogmatisk definerede folkekirkelige kristendom til spiritualitetsformer, hvor man erfarer troens kraft og virkning. Hvilket igen forklarer mange af de udtalelser, vi har mødt fra samtalepartnere, som ikke synes, at prædikenen siger dem noget særligt, men sætter pris på ritualerne og længes efter en kirke, der omsætter budskabet til handling og ændret livsstil hos den enkelte.

Vore samtalepartnere har alle et sprog og en spiritualitetsform, som kan henføres til en eller flere af de sidste tre typer i Chans kategorisering. Det samme er tilfældet med deres forslag til fornyelse af kirkens rolle, som handler om, at:

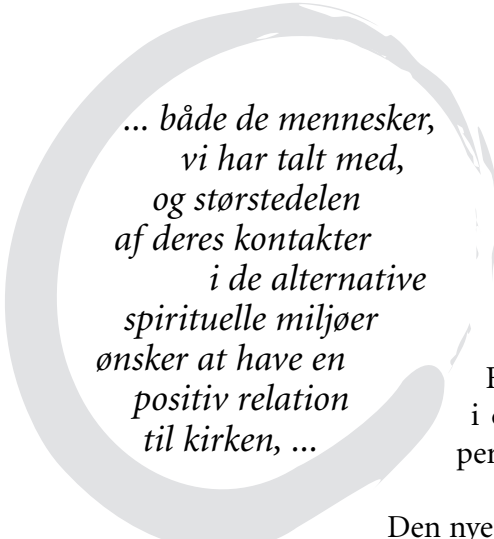
- liturgierne skal bevares og evt. udvikles på en ikke-overfladisk måde.
- Jesus skal forstås som et forbillede og en læremester – en vision for et spirituelt kristent liv.
- der skal indføres meditation og bønsformer, som sætter kristne i kontakt med den forvandlingskraft, der ligger i kristendommen. Det er den kraft, som forbinder sig med jorden i korsfæstelsen og den, som demonstrerer sin magt i opstandelsen. En kraft vi møder igen i ritualer som dåb og nadver.

9. Sammenfattende refleksioner

Lytterundens udgangspunkt

Denne lytterunde blev sat i værk ud fra en oplevelse af, at vi lever i en tid med en opblomstring i interessen for tro og spiritualitet. Ikke bare en overfladisk eller selvcentreret nysgerrighed, men en oprigtig spørgen efter dybde, perspektiv, mening og retning for livet. Vi havde samtidig en oplevelse af, at en stor del af denne søgen og interesse går uden om kirken, fordi der ikke er en forventning om, at det dér er muligt at finde, hvad man søger.

Disse antagelser har vi fået bekræftet ved adskillige udsagn. Vi har talt med en udvalgt gruppe mennesker, der for de flestes vedkommende i mange år har været udøvere og formidlere af deres

*... både de mennesker,
vi har talt med,
og størstedelen
af deres kontakter
i de alternative
spirituelle miljøer
ønsker at have en
positiv relation
til kirken, ...*

respektive spiritualitetstraditioner. Omkring dem findes et betydeligt antal mennesker, som på nært eller lidt fjernere hold sympatiserer med deres livstolkning. Det er vort indtryk, at både de mennesker, vi har talt med, og størstedelen af deres kontakter i de alternative spirituelle miljøer ønsker at have en positiv relation til kirken, så vidt det er muligt, og at langt de fleste derfor bevarer deres medlemskab af Folkekirken. Men altså uden nogen reel forventning om, at de i den sammenhæng kan finde fuldgyldig inspiration til deres personlige og spirituelle vækst og fordybelse.

Den nye interesse for religion og spiritualitet tager nye former og forholder sig til nye problemstillinger og udfordringer. Det må Folkekirken også gøre, hvis den skal høres som en relevant og væsentlig stemme ind i koret af spirituelle udbud, som hele tiden kommer på markedet under nye – eller gamle – benævnelser.

Lytterundens formål

Som beskrevet i indledningen satte vi os for at føre samtaler, der kunne opfylde tre formål:

1. At gå ind i møder, samtaler og refleksioner omkring tro, religiøsitet og spiritualitet i dagens Danmark.
2. At klargøre de teologiske, pastorale og praktiske udfordringer i Folkekirken's møde med østligt inspireret religion.
3. At inspirere til kirkelig selvbesindelse på, hvordan kirken formidler kristen tro og spiritualitet i mødet med mennesker inspireret af buddhisme og østlig religiøsitet.

I det følgende prøver vi, ud fra disse tre formålsætninger, at sammenfatte nogle af de indtryk og udfordringer til kirken, vi stødte på under lytterunden.

1. Møder, samtaler og refleksioner omkring tro, religiøsitet og spiritualitet i dagens Danmark

Det har været slående for os som team at opleve en meget positiv modtagelse hos alle de organisationer og enkeltpersoner, vi talte med. Det er vores indtryk, at alle er meget åbne for kontakt med repræsentanter for Folkekirken og ønsker fortsat dialog eller ligefrem samarbejde. Det er en udfordring til Folkekirken.

De fleste af vore samtalepartnere knytter til ved kristendommen i dens mystiske og esoteriske udgaver, og Jesus (Kristus) spiller en væsentlig rolle i deres religiøse tænkning. Det giver umiddelbart en række tilknytningspunkter og fælles interesseområder, men også risiko for misforståelser og fejlslutninger, fordi vi ikke i tilstrækkelig grad kender hinandens sprog og begrebsverden. Det er en mangel, som går begge veje.

En vedvarende samtale, kontakt og evt. samarbejde, hvor fælles anliggender identificeres, vil derfor være af afgørende betydning. Det er nødvendigt, hvis Folkekirken skal fremstå som relevant formidler af kristen spiritualitet blandt den store gruppe søgende medlemmer, der i dag foretrækker andre inspirationskilder til deres åndelige vækst.

Det er også en forudsætning for en åben dialog, at man fra kirkens side gør sig bekendt med bl.a. teosofi, vestlige tolkninger af elementer af hinduisme, buddhisme og taoisme og esoterisk kristendom.

Hvem er jeg?

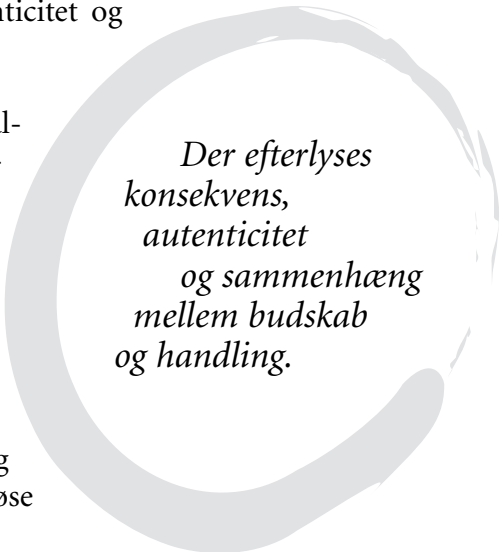
I vores tid, hvor roller og livsvej ikke i samme grad som tidligere er givne størrelser, er det måske vigtigere end nogensinde at forholde sig til det eksistentielle spørgsmål om egen identitet. Trossamtalen, hvor man deler erfaring og tanker med nogen, der ikke er som én selv, kan give rum for at arbejde med spørgsmålet om, hvem man selv er.

Hver samtale, vi har haft, har affødt en række spørgsmål om, hvad det betyder at være kristen, hvad kirkens rolle er, hvad der er tiltalende eller uforståeligt ved den andens tro og livsstil, og hvad vi kan lære af dette. Vi er overbeviste om, at mange i kirken vil kunne have glæde af at deltage i en lignende dialog.

Hvordan skal jeg leve?

For vore samtalepartnere er religion ikke blot ”en privat sag”. Deres tro spiller en central rolle for den måde, de prioriterer deres liv, deres tid og økonomi. I samtalerne efterspørges en aktiv Folkekirke, der udfordrer det moderne menneske til at overveje, hvordan man lever ansvarligt i verden, så man overvejer konsekvenserne af sine handlinger og er opmærksom på, at man er en afhængig del af helheden. Der efterlyses konsekvens, autenticitet og sammenhæng mellem budskab og handling.

Religion er mere end en fortolkningsramme og kulturel ritualformidler. Den kan og bør også være et redskab og en vejledning til at leve, udvikle sig og realisere sig selv, sit liv og sine muligheder. Det opfattes som positivt at have rammer, liturgi, ritualer og disciplin omkring sit religiøse liv. Det samme gælder forståelsen af åndelig vejledning som hjælp til at leve et ansvarligt menneskeliv og af det positive i at opsøge en læremester, der kan ledsage en på vejen. Religion og spiritualitet opfattes ikke som noget, man udøver alene og for sig selv. Det er en dialogisk proces mellem mennesker, til gensidig inspiration og reflekteret udvikling – også på tværs af religiøse opfattelser.

*Der efterlyses
konsekvens,
autenticitet
og sammenhæng
mellem budskab
og handling.*

2. Teologiske, pastorale og praktiske udfordringer i Folkekirken møde med østligt inspireret religion

Multireligiøs identitet - at øse fra mange kilder

Det er et gennemgående træk hos vore samtalepartnere, at de er åbne for inspiration fra mere end én religiøs tradition. Selv om mange af dem er undervisere, præster eller ledere inden for den spiritualitet, de repræsenterer, så er det kun et fåtal af dem, der eksempelvis har valgt at melde sig ud af Folkekirken. Direkte adspurgt vil de fleste benævne sig som kristne. Mange benytter i deres studier og praksis flere elementer, hvis oprindelse stammer fra forskellige religiøse traditioner, der ellers ikke har noget med hinanden at gøre. Det rejser spørgsmålet om,

hvor mange religiøse identiteter, det er muligt at rumme, uden at blive splittet eller forvirret i sin åndelige og personlige identitet.

Samme tendens til at blande forskellige religiøse fænomener findes også ofte i det offentlige rum. I aviser, magasiner, radioprogrammer etc. kan man næsten dagligt møde udtalelser fra kendte personer og almindelige ”hverdagsdanskere”, der beskriver, hvordan de finder inspiration, overskud og hjælp i østlig inspirerede traditioner, uden at det fører til et brud med deres kristne kulturbaggrund.

Det er vores oplevelse, at der hos mange er et ønske om at bevare de forskellige religiøse traditioner adskilte i deres ”rene” former, men med hver deres ret og funktion. Der er ikke noget stort ønske om en universel samlingsreligion, men vi fandt en dominerende holdning, der gik ud på, at i det enkelte menneskes liv kan forskellige religiøse systemer parallelt bidrage med hver sit. Et bud på, hvordan forskellige religioner bliver brugt til at ”levere” livstydning til det enkelte menneske, kan som tidligere beskrevet være:

- Kristendommen tilbyder relationer. ”Jeg hører til her. Det er min kultur”.
- Buddhismen giver indsigt. ”Jeg finder fred i sindet og forstår, hvem jeg er som menneske”.
- Hinduismen giver gennem begreberne karma og reinkarnation en forklaring på lidelserne i verden og et håb om udviklingsmuligheder i kommende liv. ”Jeg får en forklaring på, hvorfor livet former sig, som det gør”.
- Nyspirituelle bevægelser tilbyder energi. ”Det virker og giver mig overskud i hverdagen”.

Gamle begreber får nyt indhold

Ser man på samtalerne i deres helhed, er den teosofiske tradition klart den mest betydningsfulde fortolkningsramme. Dette var forventeligt, da teosofien i sin historiske oprindelse netop bygger på en østlig inspiration, fortolket i en vestlig esoterisk verdensforståelse. Teosofiens fortolkning af kristendom og af begreber som karma og reinkarnation skinner også igennem hos personer, der ikke eksplicit bekender sig til en teosofisk tradition. Det er derfor en udfordring for Folkekirken, at sætte sig ind i den teosofiske tænkning og forholde sig til den.

Under lytterunden mødte vi også buddhistiske, hinduistiske og taoistiske traditioner i mere klassiske former og udtryk. Det er dog vores indtryk, at en række begreber tolkes og bruges på en anden måde hos de ”menige” brugere, for hvem den østlige inspiration kun er et delelement i den individuelle spirituelle identitet. Det mest slående eksempel er forståelsen af reinkarnation, som afviger afgørende fra en klassisk hinduistisk eller buddhistisk forståelse.

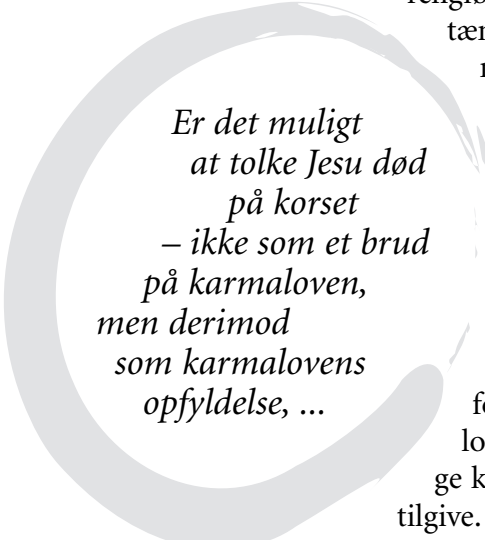
I mødet med den østlige inspiration tillægges klassiske kristne begreber også en ny betydning. Selv om vi mødte en hyppig brug af ord som Gud, Jesus, frelse, gudsriget og Helligånden, afveg forståelsen af disse centrale ord væsentligt fra en klassisk kristen teologi.

Der er behov for, at kirken arbejder med problematikken omkring sprogets udvikling og tolkning i mødet mellem forskellige kulturer. Det er vigtigt at forstå, hvornår vi siger noget forskelligt, selv om vi bruger de samme ord; hvornår vi siger det samme, men bruger forskellige ord;

og hvornår vi taler om noget vidt forskelligt med vidt forskellige begreber.

Karma og reinkarnation vs. skabelse, tilgivelse og opstandelse

Det er en afgørende udfordring for kristen teologi og missiologi at beskæftige sig med, hvordan østligt inspirerede forestillinger om karma og reinkarnation forholder sig til klassiske kristne forestillinger om skabelse, synd, tilgivelse og opstandelse. Hvordan formidles evangeliet i en religiøs og spirituel sammenhæng præget af karma og reinkarnations-tænkning og de dertilhørende spirituelle praksisser? Er det et tegn på manglende forkyndelse af Guds skabelse og Guds rige, når mennesker, der er vokset op i Folkekirken, søger forklaring på tilværelsens store spørgsmål i reinkarnationslæren? Hvordan ser de forskellige tolkninger af reinkarnationslæren ud i lyset af klassisk kristen teologi?

*Er det muligt
at tolke Jesu død
på korset
– ikke som et brud
på karmaloven,
men derimod
som karmalovens
opfyldelse, ...*

I følge de østlige religioner er karma en ubrydelig naturlov. Aktion følges af reaktion. Den traditionelle kristne formulering, at Jesus Kristus ved sin korsdød og opstandelse bringer tilgivelse for vore forfejlede handlinger og derved så at sige bryder karmaloven, afvises. For det ville indebære en forståelse af, at vores dårlige karma er noget, vi ”skylder” ham, og som han derfor har ret til at tilgive. Karma handler derimod ikke om skyld over for nogen anden, men om at konsekvensen af vore handlinger er uafvendelig. Er det muligt at tolke Jesu død på korset – ikke som et brud på karmaloven, men derimod som karmalovens opfyldelse, fordi han i korsfæstelsen forbinder sig så indgående med menneskeheden, at han, som er uden dårlig karma, kan udbrænde hele menneskehedens karma én gang for alle?

Den implicitte teologi i østlig spiritualitet

Selvom vi hos de fleste samtalepartnere mødte en afvisning af den kristne dogmatik, fandt vi flere eksempler på tilsvarende uopgivelige grundholdninger og implicitte teologier hos dem selv. Disse teologier afviger på helt centrale punkter fra klassisk kristen teologi, når det gælder skabelse, verdenssyn, gudsopfattelse, menneskesyn, frelsesforståelse mv.

Det er vigtigt at overveje i fællesskab, hvilken betydning sådanne teologiske opfattelser vil få i forhold til synet på mennesket, etik og samfundsudvikling, efterhånden som de vinder indpas hos en voksende del af den danske befolkning.

Sekularisering og genfortryllelse

Gennem sidste halvdel af forrige århundrede skete der en afmystificering og intellektualisering i kirken som et led i tilpasningen til et moderne, naturvidenskabeligt verdensbillede. Den nye vækst indenfor spiritualitet og fordybelse er blevet betegnet som kulturens genfortryllelse eller genmystificering.

En tilsvarende bevægelse sker inden for østligt inspirerede spiritualitetsformer. På den ene side ser vi en videnskabeliggørelse af forskellige teknikker og spiritualitetsformer, som har deres oprindelse i en østlig religiøs kontekst. Nogle vil således fastholde, at deres zen-meditationskurser eller Tai Chi-øvelser er fuldstændigt religionsneutrale mentale teknikker. På den anden side

vil mange menige kursusedtagere opsøge netop sådanne kurser, fordi de søger en spirituel dybde i deres livsførelse.

Man kan sætte spørgsmålstejn ved, om det er muligt at bruge sådanne teknikker – udviklet i en specifik religiøs kontekst med et spirituelt vækstformål – i en helt sekulær sammenhæng, uden at der følger en implicit teologi, en verdensopfattelse og et menneskesyn med? Dette ses for eksempel, når spiritualiteten vinder indpas i erhvervslivet og i ledelses- og organisationstænkning. Flere af vore samtalepartnere giver udtryk for, at der i en sådan ”omsætning” af en teknik sker to ting: På den ene side følger der spirituelle og religiøse forestillinger og følgevirkninger med fra den oprindelige kontekst. På den anden side sker der en forfladigelse af begreberne, hvis hverken udøvere eller undervisere i dybden forstår, hvad teknikkerne og begreberne indeholder. De østligt inspirerede traditioner er dermed, i lighed med kristendommen, udsat for en dobbeltrettet bevægelse mod både sekularisering og genfortryllelse.

Er det en fælles udfordring, som vi kan reagere på i fællesskab?

Lidelsens problem

”Hvor kommer det onde fra?”, ”Hvorfor er der lidelse i verden?” og ”Hvorfor oplever jeg lidelse?” Lidelsens problem viser sig ofte som et fælles spørgsmål i religionssamtalen. Religionerne har til alle tider søgt svar på, hvorfor lidelsen findes, og hvordan mennesket skal forholde sig til den: acceptere den, undgå den, bekæmpe den, gennemskue den, leve med den, lære af den.

For de fleste af vore samtalepartnere opfattes reinkarnationstanken og karma som den mest logiske og retfærdige forklaring på lidelsens eksistens, fordi den angiver måder til at tackle og leve med lidelsen. Set fra et kristent perspektiv kan dette synes at medføre et fokus på skyld og et tungt ansvar for egen og andres lidelse, idet den karmiske forklaring kan forekomme nådeløs. Men hos dem, vi talte med, synes det snarere at handle om en erkendelse af, at lidelse er noget, man nødvendigvis må bære, men som ikke er forbundet med skyldfølelse.

Hvordan lyder en kristen, teologisk holdbar respons på denne lære?

Død og evighed

Døden er afslutningen på det liv og den eksistensmåde, vi har og kender nu. Uanset hvilken forståelse man har af ”efterlivet”, er døden uafvendelig. For de fleste er dette en kendsgerning, der vækker en vis angst. Som en samtalepartner siger:

Angsten for døden fremkalder længsel eller håb om et andet liv efter døden, eller retter fokus på tidligere liv.

I sin oprindelige østlige form er genfødslen en forbandelse, man søger at undgå. I den vestlige udgave er den blevet til et håb om en ny bedre (menneskelig) tilværelse. En samtalepartner udtrykker skuffelse over en folkekirkepræst, der på et tidspunkt havde sagt, at hvad der sker efter døden, kan vi intet som helst sige om.

Hvordan kan kirken på en troværdig og autentisk måde tale om det kristne håb, frelse og evigt liv?

Opfattelsen af Guds billedet har gennemgribende indvirkning på, hvordan vi forstår begrebet tid. En klassisk kristen skabelsesteologi beskriver Gud som en evig transcendent Skaber, der er ophav til en tids- og rumbegrænset skabning. Livet leves mellem fødsel og død, med håb om evigt liv. Blandt vore samtalepartnere, hvor det guddommelige opleves som iboende mennesket, anerkender man en cyklisk tidsforståelse, hvor tiden er uden begyndelse og ende.

Hvad betyder hhv. den ene og den anden forståelse for vores måde at være til stede på i denne tid, og hvor kan vi mødes med vores samtalepartner?

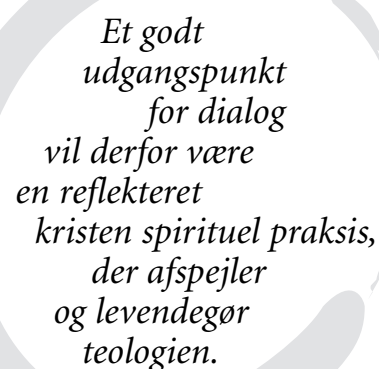
3. Hvordan kan kirken formidle kristen tro og spiritualitet i mødet med mennesker inspireret af buddhisme og østlig religiøsitet

Videnskabelighed

I en moderne folkekirkelig tradition er vi vant til at skelne mellem tro og viden og mellem religion og videnskab. For vore samtalepartnere er det ofte en vigtig pointe, at der er en videnskabelig forankring af deres spirituelle tradition. Samtidig med at det må være muligt at stille kritiske spørgsmål til den videnskabelighed, der her henvises til, udfordrer det kirken til på ny at redegøre for forholdet mellem tro og viden både på det teoretiske og på det praktiske plan.

Åndelig praksis som udgangspunkt for religionsmødet

Det ville være nærliggende for Folkekirken i mødet med de religioner, der er inspireret fra Østen, først og fremmest at fokusere på dogmatiske forskelle og ligheder. Resultatet af det vil imidlertid let føre til, at man taler forbi hinanden, fordi samtalepartnerens fokus ikke er på det dogmatiske indhold, men på den spirituelle praksis. Et godt udgangspunkt for dialog vil derfor være en reflekteret kristen spirituel praksis, der afspejler og levendegør teologien.

Et godt udgangspunkt for dialog vil derfor være en reflekteret kristen spirituel praksis, der afspejler og levendegør teologien.

Set med vore samtalepartneres øjne er det et problem for Folkekirken, at den har en svag spirituel forståelse og praksis. De sætter pris på ritualerne men oplever, at formidling af kristentro sker med en alt for stærk betoning af institution og dogmatik.

Et andet billede af Jesus

Hos næsten alle samtalepartnere mødte vi en overraskende stor optagethed eller ligefrem fascination af Jesus-skikkelsen. Ofte blev der dog tegnet et billede af Jesus, som var ganske anderledes end det, der udfoldes i Ny Testamente og traditionelt forkyndes i kirken.

Da Jesus Kristus er den kristne tros omdrejningspunkt, vil det være nærliggende at tale videre om forståelsen og formidlingen af, hvem Jesus er. Hvad har han gjort, hvad gør han, og hvilken betydning har han i vort åndelige/spirituelle liv og daglige tilværelse?

Åndelig/spirituel udvikling

I de østligt inspirerede religioner ligger der en stærk optagethed af personlig åndelig/spirituel

udvikling. Erkendelse, indsigt og vækst spiller en stor rolle. Folkekirkens lutherske teologi, som er blevet til i reformationstidens opgør med en katolsk teologis betoning af gerninger, har ikke haft fokus på værdien af talen om åndelig udvikling og vækst.

Mødet med østligt inspirerede spirituelle mennesker udfordrer Folkekirken til at besinde sig på Ny Testaments tale om at vokse i troen og om helliggørelse – ikke som en vej til frelse, men som en frugt af frelsen.

Tilknytning og tilhørsforhold

Som det fremgår, har vi undret os over den tilsyneladende selvmodsigelse, der ligger i at bevare et medlemskab af Folkekirken samtidig med, at man har sin primære spirituelle inspiration i ikke-kirkelige sammenhænge.

I bogen ”Kulturens Refortrylling”, Univervistetsforlaget 1998, Oslo, arbejder Ingvild Gilhus og Lisbeth Mikaelsson med en model med koncentriske cirkler, der beskriver forskellige niveauer af tilknytning til nye spirituelle bevægelser. René Dybdal Pedersen behandler i sin bog ”I lysets tjeneste”, Univers 2005, tilknytningsproblematikken bl.a. gennem en beskrivelse af kategorierne medlemmer, brugere og åndelige shoppere. Begge bøger peger på, at det er muligt for den enkelte at indgå i forskellige relationer til forskellige grupper både samtidigt og skiftende fra en gruppe til en anden.

Vi tror, det er et ganske udbredt fænomen blandt mange af Folkekirkens medlemmer. Derfor er vi nødt til at forholde os til det. Ud over de ovennævnte analysemodeller har vi gjort os vore egne overvejelser omkring, hvordan man kan forstå det multireligiøse menneskes indstilling til en bevidst fastholdelse af et Folkekirkeligt medlemskab. Et bud kan være at skelne mellem begreberne ”tilknytning” og ”tilhørsforhold”.

Tilknytning handler om læringsfællesskaber. Man knytter sig til et kursus, en underviser eller et fællesskab i en periode, hvor man oplever, at denne sammenhæng giver mening og redskaber, som kan anvendes på den personlige udviklingsvej. Hvis man på et tidspunkt ikke længere føler, at det giver mening, eller hvis man finder noget bedre, kan man vælge at bringe tilknytningen til ophør eller at supplere den ved at knytte til ved andre læringsfællesskaber samtidig. Dybdals kategorier ”brugere” og ”åndelige shoppere” vil høre til under tilknytnings-begrebet.

Tilhørsforhold på den anden side er noget mere statisk og identitetsgivende. Man tilhører eksempelvis Folkekirken pr. tradition, fordi det hører med til det at vokse op med en dansk kulturel identitet. Derfor vil man også omtale sig selv som kristen, uanset hvor meget eller lidt det i det daglige har betydning for livsførelse, prioriteter, etik, spiritualitet etc. Her vil Dybdals medlems-kategori høre til, bortset fra at han knytter medlemsbegrebet sammen med en stor forpligtethed og engagement i forhold til gruppen, hvilket vi ikke er stødt på i vore samtalepartneres relation til Folkekirken.

Folkekirkens bygninger og højmesse betragtes som nogle af de konkrete udtryk for tilhørssteder. Man ønsker at kunne komme i kirken og at kunne deltage i gudstjenesten uden at føle sig fremmed. Der skal helst ikke være ændret noget, siden man var der sidst – selv om det måske er længe siden.

Udfordringen for Folkekirkens menigheder vil her være, hvordan man ved siden af tilhørsstederne kan skabe tilknytningspunkter og -fællesskaber, der giver konkrete redskaber til den enkeltes spirituelle liv og vækst.

Den rette balance

Lytterunden udfordrer til at overveje, hvordan kirken formidler kristen tro og spiritualitet, der anerkender det hele menneske, med ånd, sjæl og legeme og hjælper den enkelte til at finde den rette balance mellem følgende begrebspar:

- Fællesskab og individualitet
- Det eksoteriske og det esoteriske
- Dogmatik og spiritualitet
- Samfundsengagement og personlig udvikling
- Autoritet og autenticitet
- Gratis(nåde)princippet og det kommercielle

For at finde inspiration til dette er det relevant at tale med mennesker, der er inspireret af østlig religiøsitet og samtidig besinde sig på kirkens egen tradition.

Samtalen fortsætter

Ovenfor er der præsenteret et lille udsnit af de mange overvejelser og spørgsmål, som lytterunden har affødt. Det har været udfordrende og givende, og det har medført spændende drøftelser og refleksioner, der endnu ikke er afsluttede. Det er vigtige emner, som trænger sig på og fordrer at blive taget alvorligt i kirkelige sammenhænge. De synspunkter og holdninger, vi har mødt under lytterunden, findes ikke kun i mindre, specielle interessefællesskaber. Det er udbredte livs- og trosholdninger, som også deles af mange af Folkekirkens egne medlemmer.

Dette er en udfordring og en anledning til besindelse på, hvad kristen spiritualitet er, og hvordan vi skaber de bedste forudsætninger og rammer for, at den kan udvikles og fornyes. Det er vort håb, at denne rapport kan være med til, at samtalen videreføres i de enkelte stifter, provstier, sogne og frivillige foreninger og netværk i den folkekirkelige struktur.